

The top half of the page features a light blue background with abstract white and darker blue shapes. A large white circle on the right contains the number 13. Below the circle, the text 'SPEK tutkii' is written in blue and orange.

13

SPEK *tutkii*

Heikki Laurikainen

KOTITALOUKSIEN VARAUTUMINEN SUOMESSA

Puhelinhaastattelututkimus normaaliolojen
häiriötilanteisiin varautumisesta

Heikki Laurikainen

KOTITALOUKSIEN VARAUTUMINEN SUOMESSA

Puhelinhaastattelututkimus normaaliolojen häiriötilanteisiin varautumisesta

SPEK Tutkii 13

ISBN 978-951-797-618-3 (pdf)

Julkaisija

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK

Ratamestarinkatu 11, 00520 Helsinki

Puhelin (09) 476 112, faksi (09) 4761 1400

spekinfo@spek.fi

www.spek.fi

Sisällys

1. Tiivistelmä	4
2. Johdanto	6
3. Kotitalouksien varautuminen ja kriisinkestävyys	8
4. Tutkimusmenetelmät.....	13
5. Tulokset	15
5.1 Kansalaisten arvio kotitalouksiin kohdistuvista uhkatekijöistä	15
5.2 Kansalaisen arvio Suomeen kohdistuvista uhkatekijöistä.....	20
5.3 Kokemukset häiriötilanteista ja uhkiin varautuminen	25
5.4 Osallistuminen turvallisuus- ja varautumiskoulutuksiin	29
5.5 Varautumistapojen tunteminen ja kotitalouksien suunnitelmat häiriö- tilanteiden varalta.....	32
5.6 Kotivara	35
5.7 Auttamishalu ja avun tarve	37
5.8 Luottamus viranomaisiin	40
6. Kansainvälinen vertailu	43
7. Johtopäätökset	45
8. Lähteet.....	50
9. Liite 1	53
Lomake	53

1. Tiivistelmä

Puhelinhaastatteluaineiston perusteella kotitalouksissa suhtaudutaan luottavaisesti tulevaisuuteen. Vain harva uskoo häiriötilanteiden kohdistuvan omaan kotitalouteen. Toisaalta yli puolet pitää Suomeen kohdistuvaa laajaa kyberhyökkäystä, terrori-iskua ja öljykatastrofia todennäköisenä. Yli puolella ei ole kokemuksia häiriötilanteista ja uhkiin, kuten myrskyihin ja sähkökatkoihin, varautuu tietoisesti alle puolet kotitalouksista. Maaseudun asukkaat ovat keskimäärin paremmin varautuneita kuin kaupunkilaiset. Kotitalouksista löytyy turvallisuusosaamista, sillä yli puolet työikäisistä on osallistunut viimeisen kahden vuoden aikana johonkin turvallisuuskoulutukseen. Suurin osa suomalaisista suhtautuu myönteisesti turvallisuuskoulutuksiin ja voisi osallistua varautumiskoulutuksiin. Miltei kaikista kotitalouksista löytyy elintarvikkeita ja turvavälineitä vähintään kolmeksi vuorokaudeksi. Iäkkäät ovat kotivaran osalta nuoria paremmin varautuneita. Sen sijaan ikäihmisten tukiverkostot ovat muita ikäryhmiä heikompia, jolloin viranomaisavun tarve ikäihmisillä korostuu. Suomessa on auttamisen kulttuuri. Miltei jokainen terveeksi itsensä tunteva olisi valmis osallistumaan vapaaehtoistehtäviin pyydettyä ja auttamaan läheisiä, mutta myös muita, kuten viranomaisia ja järjestöjä. Pitkässä häiriötilanteessa läheisten apu on ensisijainen, mutta myös viranomaisiin turvautuisi miltei puolet vastaajista. Kaikkiaan kotitalouksissa luotetaan viranomaisten toimintaan häiriötilanteissa ja huoltovarmuustyölle on olemassa vankka kansan tuki. Kansainvälisesti arvioituna suomalaisten kotitalouksien kriisinkestävyys omatoimisen varautumisen osalta näyttää vahvalta, mikä johtunee paljolti yhteiskuntamme vahvuuksista kuten vauraudesta ja vahvasta luottamuksen ilmapiiristä.

1. Summary

The Finnish National Rescue Association, as part of The Committee for Home Emergency Preparedness (KOVA), has conducted a study on household preparedness in Finland. The study analyzed survey data (sample size 1000) from population in Finland and their views on the current state of household preparedness. The one main question was to what extent are households prepared for disasters. Key findings indicate that more than half of the respondents identify an oil spill in the Baltic Sea, a terrorist attack, or a cyberattack as likely to occur during their lifespan. Most of the threats are not familiar to the households (no own experience) such as fire, power outage, or a disruption in the water supply. Among the households questioned, less than half consciously take preparedness actions. However, most respondents know how to prepare even if they do not do so. This indicates a level of high self-efficacy among households. The study found that the levels of preparedness differ between rural and urban areas. Rural households are more likely to be prepared for threats such as a power outage or storm. In contrast, urban dwellers do not see disasters as likely to happen and do not take preparedness actions as often as rural residents do. Almost all the households (90 %) could cope for at least 72-hours with their own food supplies. First aid courses and fire-extinguisher training were found to be the most common emergency-related training programs in the past two years. Attending disaster preparedness training (6 %) is rare in Finland. One of the key findings indicates a high level of willingness to help others (e.g. family, neighbors, NGO, authorities) among households. If requested, 93 % of survey respondents would also be ready to take part in volunteer work during a disaster. In the event of a disaster, most respondents would primarily rely on family ties and not so much on authorities. However, assistance from authorities is more expected by elderly people. Over all, most Finns trust the capacity of authorities to handle disruptions (e.g. a power outage), and most Finns highly support the public system, which maintains the national security of supply (Huoltovarmuus).

2. Johdanto

Marraskuussa 2015 sähkökatkesivat koko Juupajoen kunnasta. Märkää, raskasta lunta satoi lyhyessä ajassa yli 40 senttimetriä, katkoen ja painaen puita sähkölinjoille. Suurimpaan osaan kuntaa sähköt saatiin palautettua kolmen vuorokauden kuluessa, mutta osassa kyliä katkos kesti viisi vuorokautta. Sähkökatkon seurauksena alueella sijaitsevat tukiasemat lakkasivat toimimasta 2-6 tunnin kuluessa. Viestintäyhteyksien puuttuessa kunnan johtaminen oli haastavaa ja viestintä asukkaille vaikeaa, koska soittaa ei voinut ja kunnan internet-sivut olivat kaatuneet. Erityistä huolta aiheutti vanhainkodin kylmeneminen, koska kaukolämmitysverkko lakkasi toimimasta. Vanhainkodin evakointiin valmistauduttiin, kunnes sähköyhtiö sai tuotua paikalle varavoimakoneen. Sen sijaan vesilaitokselle oli hankittu jo aikaisemmin varavoimakone, jonka avulla kuntalaiset saivat vettä koko häiriötilanteen ajan. Jätevettä tosin jouduttiin juoksuttamaan ojiin, koska pumppausasemat eivät toimineet. Myös polttoaineen saannissa oli ongelmia, paikallisilta huoltoasemilta ei saanut polttoainetta, koska pumpput eivät toimineet ilman sähköä. Sähkökatkon aikana kuntalaiset auttoivat toisiaan. Kylillä kierrettiin katsomassa, miten etenkin yksin asuvat ikäihmiset pärjäsivät. Kiitosta sai myös paikallinen kauppias, joka oli hankkinut varavoimakoneen, jonka ansioista pakasteet säilyivät, kauppa pysyi auki ja asukkaat pääsivät lataamaan kännyköitään. Jälkeenpäin kunnanjohtaja totesi, että asukkaiden omatoiminen varautuminen ja naapuriapu olivat tärkeimpiä tekijöitä, jotka edesauttoivat asukkaita selviytymään häiriötilanteesta.¹

Juupajoen sähkökatkotapahtumat osoittavat, miten merkittävää on väestön varautuminen ja omatoimisuus häiriötilanteen aikana. Juupajokelaiset pärjäsivät pääosin hyvin, koska asukkailla oli takkoja tai muita varalämmitysjärjestelmiä, elintarvikkeita riitti ja naapuriapu toimi. Lisäksi ne joilla oli auto ja riittävästi polttoainetta, pystyivät asioimaan sähkökatkoalueen ulkopuolelle.

Omatoimisella varautumisella on suuri merkitys häiriötilanteista selviytymiseen, mutta tiedämme edelleen hyvin vähän varautumisen eri tavoista, sen yleisyydestä tai varautumiseen liittyvistä sosiaalisista tekijöistä. Tämä tutkimus

¹ Kuvaus Juupajoen sähkökatkosta perustuu 7.4.2016 tehtyihin juupajokelaisten haastatteluihin

laajentaa käsitystämme kotitalouksien varautumisesta ja tekee näkyväksi niitä moninaisia tekijöitä, jotka yhdessä määrittävät kotitalouksien kykyä selviytyä ja toipua häiriötilanteista

Haluan kiittää Suomen Pelastusalan Keskusjärjestöä, Kotitalouksien oma-toimisen varautumisen toimikuntaa (KOVA) ja Huoltovarmuuskeskusta tutkimuksen rahoittamisesta.

3. Kotitalouksien varautuminen ja kriisinkestävyys

Tässä luvussa esitellään tärkeitä käsitteitä ja tuodaan esiin aikaisemman tutkimuskirjallisuuden keskeisiä havaintoja kotitalouksien varautumisesta.

Kotitalouksien omatoimisella varautumisella tarkoitetaan kotitalouksien toimintaa, jolla pyritään onnettomuuksien ehkäisyyn ja toiminaan vaaratilanteissa (Kokonaisturvallisuuden sanasto 2014). Tässä tutkimuksessa tarkoitetaan kotitalouksien varautumisella juuri omatoimista varautumista. Kotitalouksien varautuminen perustuu tietoihin, taitoihin, kykyihin ja toimintaan, joiden avulla voidaan tehokkaasti vastata (respond) ja toipua (recover) häiriötilanteista². Varautumiseen liittyvät oleellisena osana uhkien³ ymmärtäminen, suunnitelmien tekeminen, tarvikkeiden hankinta ja harjoittelu (UNISDR 2009). Kotitalouksien varautuminen on yhteiskunnassa keskeistä, koska varautumalla voidaan tehokkaasti vähentää onnettomuuksien haitallisia seurauksia (Diekman et al. 2007).

Kotitalouksien halukkuuteen varautua vaikuttavat motivaatio, tiedot ja käsitys omista kyvyistä (capabilities) (Kim et al. 2010). Keskeistä on yksilöiden ymmärrys uhkista ja riskeistä. Kun ymmärtää mihin tulee varautua, on helpompi suunnitella toimenpiteitä. Lisäksi ymmärrys oman varautumisen hyödyllisyydestä, eli usko siihen, että omalla toiminnalla voi vaikuttaa selviytymiseen, näyttää olevan keskeinen tekijä varautumisen onnistumisessa (Diekman et al. 2007). Häiriötilanteiden yleisyys, niiden kesto ja vaikutukset lisäävät kotitalouksien varautumista. Varautuminen on yleisempää, jos häiriötilanteita pidetään todennäköisinä (Paton 2003).

2 Häiriötilanne: ”Uhka tai tapahtuma, joka vaarantaa yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja...” (Kokonaisturvallisuuden sanasto 2014)

3 Uhka: ”Mahdollisesti toteutuva haitallinen tapahtuma tai kehityskulku.” (Kokonaisturvallisuuden sanasto 2014)

Yhteiskunta varautuu häiriötilanteisiin usealla eri tasolla. Lähimpänä kansalaista on kotitalouksien omatoiminen varautuminen⁴, josta päävastuu on kansalaisilla itsellään. Ei olekaan aivan merkityksetöntä, miten kotitalouksissa toimitaan, sillä kotitalouksien varautumisen on havaittu olevan yksi tehokkaimpia keinoja lieventää häiriötilanteista aiheutuvia haittoja ja menetyksiä (Keim 2008).

Kriisinkestävyys – resilienssi

Kriisinkestävydellä⁵ (resilienssi) tarkoitetaan yksilöiden ja yhteisöjen kykyä selviytyä muuttuvissa olosuhteissa ja valmiutta kohdata häiriöitä ja kriisejä⁶ sekä palautua niistä (Kokonaisturvallisuuden sanasto 2014). Tosin kansainvälisessä kirjallisuudessa resilienssi-käsitteelle on löydetty ainakin 46 erilaista määritelmää, joten kovin vakiintuneesta termistä ei vielä ole kyse (Tierney 2014). Kriisinkestävyys on hyvin läheinen käsite varautumiselle ja omatoiminen varautuminen voidaan lukea osaksi kriisinkestävyyttä. Kotitalouksien omatoimisessa varautumisessa korostuu yksilöiden ja yhteisöjen toimijuus ja toiminta, kun kriisinkestävyys sen sijaan on ominaisuus, joka voi olla korkea jopa ilman tietoista varautumista. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kotitalouksien kriisinkestävyyttä omatoimisen varautumisen näkökulmasta. Tutkimus ei siis pysty antamaan kokonaisvaltaista kuvaa kotitalouksien kriisinkestävyydestä, koska se muodostuu hyvin monesta tekijästä, ei vain omatoimiseen varautumiseen liittyvistä. Yhteisöjen kriisinkestävyyteen vaikuttavia indikaattoreita on nimetty useita kymmeniä mm. koheesio, sosioekonomiset tekijät, infrastruktuuri, resurssien hallinta, kommunikaatio ja verkostot. (IFRC 2014; Sherrieb et al. 2010.)

4 Omatoiminen varautuminen: ”Yksityisten ihmisten ja yhteisöjen toiminta, jolla pyritään onnettomuuksien ehkäisyyn ja valmistaudutaan toimimaan vaaratilanteissa. Kotitalouksien omatoimisella varautumisella ymmärretään yksittäisten henkilöiden, asuinyhteisöjen ja perheiden omaehtoista varautumista tilanteisiin, joissa normaali arki häiriintyy.” (Kokonaisturvallisuuden sanasto 2014)

5 Kriisinkestävyys on tässä tutkimuksessa synonyymi resilienssi-käsitteelle.

6 Kriisi: ”Tehostettuja toimia vaativa tilanne, joka on vaarallinen, vaikea, sekava tai poikkeuksellinen. Kriisi voi olla esimerkiksi taloudellinen, poliittinen tai sotilaallinen. Kriisi voi olla kansainvälinen, kansallinen, alueellinen tai paikallinen. Yleiskielessä käytetään usein sanoja kriisi ja katastrofi. Monissa tapauksissa täsmällisempää olisi käyttää termiä häiriötilanne tai poikkeusolot.” (Kokonaisturvallisuuden sanasto 2014)

Kriisinkestävyys on myös osa turvallisuuspoliittista keskustelua. Globaalisissa, kompleksisten keskinäisriippuvuuksien maailmassa on alettu epäillä valtioiden mahdollisuuksia huolehtia yksilöiden turvallisuudesta. Vastuuta turvallisuudesta on pyritty palauttamaan yksilöille ja yhteisöille itselleen, jolloin turvallisuudesta on tullut osa elämänhallintaa. (Juntunen 2014.)

Uhkat

Jotta olisi mielekästä varautua, on ymmärrettävä uhkia, joiden seurauksena varaudutaan. Onnettomuudet (disasters) jaetaan kahteen kategoriaan. Ensimmäinen kategoria on luonnononnettomuudet: ilmaston aiheuttamat, biologiset, geofysikaaliset, meteorologiset ja hydrologiset onnettomuudet. Toisen kategorian muodostavat teknologiaan tai ihmisen toimintaan liittyvät teollisuus-, kuljetus- (transportaatio) ja muut onnettomuudet, kuten ihmisten aiheuttamat räjähdykset. (EM-DAT 2016.)

Viime vuosina luonnononnettomuudet eivät ole maailmanlaajuisesti juuriin yleistyneet (Guha-Sapir 2015). On kuitenkin arvioitu ilmastonmuutoksen lisäävän luonnon ääri-ilmiöitä ja niistä aiheutuvia haittoja (IPCC 2012). Vuosien 2004–2013 aikana merkittäviä luonnononnettomuuksia sattui keskimäärin noin 380 vuodessa, kun 2014 luonnononnettomuuksia oli 324, joissa kuoli arviolta miltei 8000 ihmistä, mikä oli aikaisempiin vuosiin verrattuna vähäisempi määrä. Vuosittaiset vaihtelut ovat kuitenkin suuria. Tarkastelujakson 2004–2013 aikana kolmena vuonna menehtyi yli 200 000 henkilöä. Kuolonuhrien määrää nostattivat yksittäiset tapahtumat, kuten Intian valtameren tsunami 2004 (226 048 kuollutta) ja Haitin maanjäristys 2010 (225 570 kuollutta). (Guha-Sapir 2015.)

Kuolonuhreja vaativien luonnononnettomuuksien todennäköisyys on Suomessa verrattain pieni mutta luonnononnettomuudet koskettava myös suomalaisia, kuten vuoden 2004 Intian valtameren tuhoisat tapahtumat osoittivat. Suomen maaperällä tapahtuvista onnettomuuksista todennäköisimpinä pidetään uhkia, kuten laajaa talvimyrskyä, vakavaa vedenjakeluhäiriötä, vakavaa väkivaltaa ja merkittävää maantieliikenteen onnettomuutta (Kansallinen riskiarvio 2015).

Riskiryhmät

Kotitalouksien varautumistutkimuksessa tärkeänä tutkimuskohteena on pidetty haavoittuvien tai riskiryhmien tunnistamista (ks. Sherrieb et al. 2010). On olemassa riskiryhmiä, joiden katsotaan olevan haavoittuvaisia (vulnerable) onnettomuuden sattuessa. Riskiryhmiin katsotaan kuuluvan ainakin vanhukset, naiset, lapset, yksinhuoltajaperheet, etniset vähemmistöt, maahanmuuttajat, vähävaraiset sekä henkilöt joilla on terveydellisiä ongelmia tai jotka ovat riippuvaisia apuvälineistä (Enarson et al. 2007). Haavoittuvien ryhmien jäsenten tiedetään olevan juuri niitä, jotka myös varautuvat heikoiten (Eisenman et al. 2009).

Henkilöt, jotka pitävät huolta muista, kuten omista lapsistaan, varautuvat verrokkiryhmiä paremmin (Murphy 2007; Olympia et al. 2010). Toisaalta yksinhuoltajien ja perheellisten on katsottu olevan haavoittuvia, koska heidät toimintakykynsä ovat rajoittuneet lastenhoitovelvollisuuksista johtuen.

Ikäihmisten kohdalla sairaudet, heikompi liikuntakyky ja eristäytyneisyys ovat riskitekijöitä. Ikäihmisillä sosiaalisten tukiverkoston merkitys korostuu. Myös sosiaalinen osallisuus, sosiaaliset verkostot ja sosioekonominen asema⁷ vaikuttavat selviytymiseen ja siihen, minkälaiseksi yksilön sosiaalinen haavoittuvuus muodostuu. (Tala et al. 2014.)

Myös opiskelijat ovat ryhmä, jota pidetään heikosti varautuneina ja siten haavoittuvina. Opiskelijat asuvat yleensä vuokralla ja heidän tulonsa ovat muuhun väestöön nähden niukat (Mulilis et al. 2000).

Maaseutu ja kaupunki näyttävät erilaisilta ympäristöiltä tutkittaessa kotitalouksien varautumista. Asukastiheyden kasvu ja urbanisoituminen saattavat lisätä häiriötilanteesta johtuvia haittoja (UNISDR 2004). Toisaalta maaseutuyhteisöjen toipumista onnettomuuksista on pidetty erityisen haastavana (Holdren 2012). Erot varautumisessa näyttävät olevan kulttuuri- ja paikkakohtaisia eikä merkittäviä eroja ole aina löydettävissä (Zidek 2014). Suomen osalta alueellisia eroja on kuitenkin löydetty. Kansalaisturvallisuutta koskevassa tutkimuksessa (Kekki & Mankkinen 2016) kaupunkilaiset arvelevat selviytyvänsä häiriötilanteista maaseudun asukkaita huonommin.

7 ” Sosioekonomisella asemalla tarkoitetaan henkilön asemaa yhteiskunnan rakenteellis-toiminnallisissa järjestelmissä. Sosioekonomisen aseman muodostaminen henkilölle perustuu tietoihin henkilön pääasiallisesta toiminnasta, ammatista, ammattiasemasta sekä toimialasta.” (Tilastokeskus 2016)

Yhteisöjen varautuminen

On osoitettu taloudellisesti ja sosiaalisesti vahvojen yhteisöjen pärjäävän häiriötilanteissa paremmin kuin sosioekonomisesti epäedullisessa asemassa olevien yhteisöjen (Norris et al. 2008; Howard et al 2008). Myös sosiaalisen pääoman katsotaan olevan yhteydessä yhteisöjen kriisinkestävyyteen (Buckland et al. 1999).

Yhteisölliset näkökulmat ovat ensisijaisen tärkeitä tarkasteltaessa varautumista, koska perheen, läheisten ja naapureiden apu on se, johon joudutaan usein hädän hetkellä turvautumaan ja joka tutkimusten mukaan on yleisin avunlähde erilaisissa häiriötilanteissa (Rooney 2008). Vuonna 1995 Japanissa sattunut Koben maanjäristys osoitti, miten tärkeää läheisten apu on. Naapurit ja perheenjäsenet pelastivat raunioista suurimman osan uhreista (63 %), kun esimerkiksi pelastustoimen osuus pelastetuista oli vain noin kaksi prosenttia. (White Paper on Disaster Management 2014.)

Yksilöiden varautuminen tukee kokonaisten yhteisöjen selviytymistä onnettomuuksista. Yksittäisen henkilön tiedoilla ja taidoilla voidaan auttaa läheisiä, naapureita ja kokonaisia yhteisöjä. Tukemalla yksilön osaamista tuetaan myös yhteisöjen varautumista (Kapucu 2008; Paek et al. 2010). Yksilöiden auttamiskykyyn ja -haluun vaikuttaa useat sosiaaliset tekijät. Yhteiset arvot, sosiaalinen pääoma, luottamus, sosiaalinen koheesio ja yhteenkuuluvuuden tunne ovat kaikki tekijöitä, jotka tukevat yhteisöjen jäseniä auttamaan toisiaan häiriötilanteiden aikana (Kim et al. 2010). On myös havaittu, että häiriötilanteessa ihmisten käyttäytyminen, avuliaisuus ja hyväntahtoisuus toisia kohtaan vahvistuu (Anderson-Berry 2005).

4. Tutkimusmenetelmät

Kotitalouksien omatoimisen varautumisen toimikunta (KOVA) on osa huoltovarmuusorganisaatiota ja sen tehtävänä on järjestöverkoston avulla edistää kotitalouksien varautumista. Vuonna 2015 toimikunta yhdessä Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön (SPEK) kanssa esitti tutkimuksen toteuttamista, jonka avulla käsitys kotitalouksien varautumisesta parantuisi. Jonkinlainen kuva kotitalouksien varautumisesta on muodostunut viime vuosina tehtyjen tutkimusten (ks. Kekki & Mankkinen 2016; ks. Laurikainen 2015) avulla, joissa osa tutkimuskysymyksistä on koskettanut väestön omatoimista varautumista. Tämä uusin tutkimus on osa tätä jatkumoa ja pyrkii täydentämään osaltaan varautumisen kansalaisnäkökulmaa.

Tutkimuksessa kotitalouksien varautumista tarkastellaan kyselyaineiston avulla, jossa varautumisen kuva muodostuu kotitalouksien subjektiivisesta näkökulmasta. Kerätty aineisto valottaa kotitalouksien omia arvioita varautumisesta ja asenteista varautumista kohtaan. Kotitalouksien uhkakäsitykset ja luottamukseen liittyvät kysymykset ovat tärkeässä osassa pohdittaessa kotitalouksien omatoimista varautumista osana kriisinkestävyyttä.

Haastatteluaineiston perusteella pyritään vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- Minkälainen on kotitalouksien riskikäsitys eri uhkista?
- Miten kotitalouksissa on varauduttu häiriötilanteisiin?
- Miten kotitaloudet luottavat lähipiiriin ja viranomaisiin mahdollisessa häiriötilanteessa?
- Miten kotitalouksissa arvioidaan omaa häiriötilannekäyttäytymistä?

Tutkimusaineisto kerättiin tietokoneavusteisin puhelinhaastatteluin 14. – 21.4.2016 välisenä aikana. Tutkimusta varten haastateltiin yhteensä 1.002 henkilöä siten, että haastateltu joukko edustaa maamme 15–84 -vuotiasta väestöä. Kokonaisotoksen tilastollinen virhemarginaali on 95 prosentin luotettavuustasolla enintään $\pm 3,1$ prosenttiyksikköä. Aineisto on painotettu Manner-Suomen ikäryhmä-, sukupuoli- ja alueellisen jakauman mukaan. Haastattelut toteutti TNS Gallup Oy.

Haastatteluaineisto koostuu 18 erillisestä pääkysymyksestä ja kymmenestä taustamuuttujakysymyksestä⁸. Aluksi kysyttiin kotitalouksien arvioita uhkien todennäköisyyksistä ja vaikutuksista, joista muodostettiin kotitalouksien riskiarvio. Riskikäsitystä haluttiin selvittää, koska riskikäsitteellä tiedetään (Paton 2003) olevan vaikutusta muun muassa kotitalouksien motivaatioon varautua. Kyselypatteristoon sisällytettiin 14 eri uhkaa vastaajien arvioitaviksi. Uhkien valinnassa hyödynnettiin sisäministeriön tuottamaa kansallista riskiarviota. Kyseisestä riskiarviosta valikoitiin ja muokattiin erityisesti kotitalouksia koskettavat ja vastaajien näkökulmasta helposti ymmärrettävät uhkat. Valikoituneet uhkat edustavat pääasiassa normaaliolojen häiriötilanteita:

- Laaja tulva
- Tulipalo
- Tuhoa aiheuttava myrsky
- Kauppojen jakeluhäiriöstä johtuva elintarvikepula
- Vähintään kolme vuorokautta kestävä sähkökatko
- Vähintään kolme vuorokautta kestävä vedenjakeluhäiriö
- Vähintään kolme vuorokautta kestävä katkos puhelin- ja internetverkoissa
- Ydinvoimalaonnettomuus Suomessa tai Suomen lähialueella
- Terroriteko, esimerkiksi räjäyttäminen
- Isojen väkijoukkojen väkivaltaista liikehdintää tai mellakointia
- Laajasti levinnyt vakava tarttuva tauti eli pandemia
- Laaja, yhteiskuntaa haittaava metsä- tai kaupunkipalo
- Öljykatastrofi Itämerellä
- Yhteiskunnan toimintaa merkittävästi haittaava kyberhyökkäys

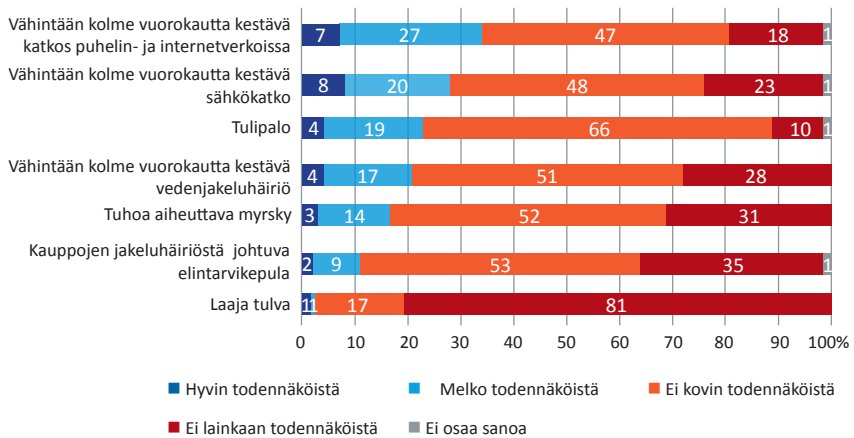
Uhkaan liittyvien kysymysten lisäksi haastatteluissa pyydettiin kotitalouksia arvioimaan omaa varautumistasoaan ja kertomaan häiriötilannekokemuksista. Muutama kysymys koski kotitalouksien turvallisuustaitoja ja -tietoja, jotka osaltaan kertovat valmiuksista kohdata häiriötilanteita. Yhteisöjen varautumiseen pureuduttiin kysymällä avun tarvitsemiseen ja tarjoamiseen liittyvillä kysymyksillä. Kansalaisten luottamusta viranomaisiin mitattiin kolmella kysymyksellä.

8 Kyselylomake on liitteenä.

5. Tulokset

5.1 Kansalaisten arvio kotitalouksiin kohdistuvista uhkatekijöistä

Tässä luvussa esitellään kansalaisten arvioita häiriötilanteiden todennäköisyyksistä ja vaikutuksista kotitalouksille.

Kuvio 1: Kuinka todennäköisenä pitää, että jokin seuraavista kohdistuu omaan kotitalouteen (%)

Enemmistö suomalaisista suhtautuu luottavaisesti tulevaan. Melko harvat uskovat joutuvansa todistamaan kotitalouteensa kohdistuvia onnettomuuksia, kuten sähkökatkoja, tulipaloja tai tulvaa. Eräät uhkat näyttäytyvät kuitenkin todennäköisemmiltä kuin toiset. Myös asuinpaikalla, sukupuolella ja asumismuodolla näyttää olevan merkitystä sille, miten todennäköisinä uhkia pidetään.

Erilaisista uhkista vastaajat arvioivat kaikista todennäköisimmäksi vähintään kolme vuorokautta kestävästä teleliikennekatkoksen. Reilu kolmasosa suomalaisista (34 %) pitää omaan kotitalouteen kohdistuvaa, pitkäkestoista katkosta puhelin- ja internetverkoissa vähintään melko todennäköisenä. Etenkin haja-asutusalueella asuvat (45 %) pitävät uhkaa muuta väestöä todennäköisempänä. Toiseksi todennäköisimpänä uhkana pidetään yli kolme vuorokautta kestävästä sähkökatkoa. Miltei kolmasosa vastaajista (28 %) pitää vähintään melko todennäköisenä pitkän sähkökatkon kohdistumista omaan kotitalouteen. Haja-asutusalueella melko todennäköisenä pitkä sähkökatkoa pitävät 47 prosenttia asukkaista.

Kotitalouteen kohdistuvaa pitkäkestoista vedenjakeluhäiriötä pitää vähintään todennäköisenä noin viidesosa väestöstä (21 %). Asuinpaikan ja -muodon perusteella vastauksen eivät näytä eroavan merkittävästi, vaan vesikatko näyttäytyy yhtä todennäköisenä uhkana niin haja-asutusalueella kuin kaupunkien kerrostaloissakin.

Tulipaloo omassa kotitaloudessa pitää vähintään melko todennäköisenä 23 prosenttia väestöstä. Naiset (27 %) pitävät tulipaloo miehiä (18 %) todennäköisempänä. Samoin kuin haja-asutusalueella asuvat (31 %) kaupunkilaisiin (20 %) verrattuna. Myös omakoti- ja paritaloissa asuvat (25 %) pitävät tulipaloo todennäköisempänä kuin kerrostalossa (21 %) asuvat.

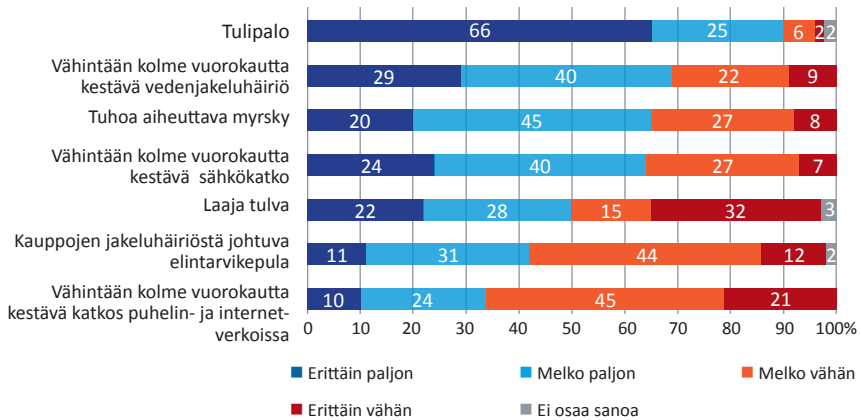
Koko väestöstä vain 17 prosenttia pitää tuhoa aiheuttavaa myrskyä vähintään melko todennäköisenä. Haja-asutusalueella myrskyt nähdään kuitenkin paljon todennäköisempänä (32 %). Asuinmuodolla näyttää olevan merkitystä. Vain kuusi prosenttia kerrostaloasujista uskoo tuhoa aiheuttavan myrskyn iskevän omaan kotitalouteen, kun omakoti- ja paritaloasujista näin uskoo tapahtuvan peräti 26 prosenttia.

Kauppojen jakeluhäiriöistä johtuvan elintarvikepulan melko suureen todennäköisyyteen uskoo vain harva suomalainen (11 %).

Laajaa tulvaa melko todennäköisenä pitää vain kourallinen väestöstä (2 %). Tulvauhka on hyvin alueellinen, joten asuinpaikan merkitys korostuu. Hyvin pieni osa suomalaisista pitää tulvaa mahdollisena omalla asuinalueellaan.

Huomionarvoista on, että naiset pitävät, myrskyä lukuun ottamatta, kaikkia uhkia todennäköisempinä kuin miehet. Sen sijaan koulutusaste ei näytä vaikuttavan uhkakäsityksiin. Korkeasti ja vähän koulutettujen välillä ei ole merkittäviä eroja.

Tutkimuksessa haluttiin kartoittaa, kuinka haitallisina kotitaloudet pitävät erilaisia uhkia toisiinsa verrattuna.

Kuvio 2: Kuinka paljon haittaa kotitaloudelle aiheutuisi, jos jokin uhkista toteutuisi (%), n = 1001

Tulipalon arvioidaan aiheuttavan eniten haittaa kotitalouksille. Miltei jokainen vastaaja (91 %) arvioi tulipalon aiheuttavan vähintään melko paljon haittaa kotitaloudelleen. Tulipalooa pitivät kaikki väestöryhmät hyvin haitallisena. Myös vedenjakeluhäiriötä pidetään hyvin haitallisena kotitalouksille (69 %).

Etenkin lapsiperheissä elävät (77 %) arvioivat pitkän vesikatkon vähintään melko paljon haittaa aiheuttavana. Yksin asuvista tilanne (68 %) ei näyttäydä aivan yhtä haitalliselta. Myös asuinalueella näyttää olevan merkitystä. Kanta-kaupungeissa asuvista jopa 77 prosenttia pitää vedenjakeluhäiriötä vähintään melko haittaavana, kun haja-asutusalueen väestöstä vain reilu puolet (51 %). Myös sukupuolella on merkitystä. Vedenjakeluhäiriö näyttäytyy naisille (77 %) haitallisempuna kuin miehille, joista 60 prosenttia kokee tilanteesta aiheutuvan vähintäänkin melko paljon haittaa.

Tuhoa aiheuttava myrsky näyttäytyy vähintään melko paljon haittaa aiheuttavana 65 prosentille vastaajista. Etenkin haja-asutusalueella asuvat (71 %) pitävät myrskyä haitallisena verrattuna kantakaupungin asukkaisiin, joista vain reilu puolet (58 %) pitää myrskyä vähintään melko paljon haittaa aiheuttavana. Neljä viidestä suomalaisesta (81 %) uskoo luonnon ääri-ilmiöiden, kuten voimakkaiden myrskyjen, yleistyvän Suomessa ilmastonmuutoksen seurauksena. Miehet (76 %) ovat asiassa hiukan naisia (81 %) epäileväisempiä.

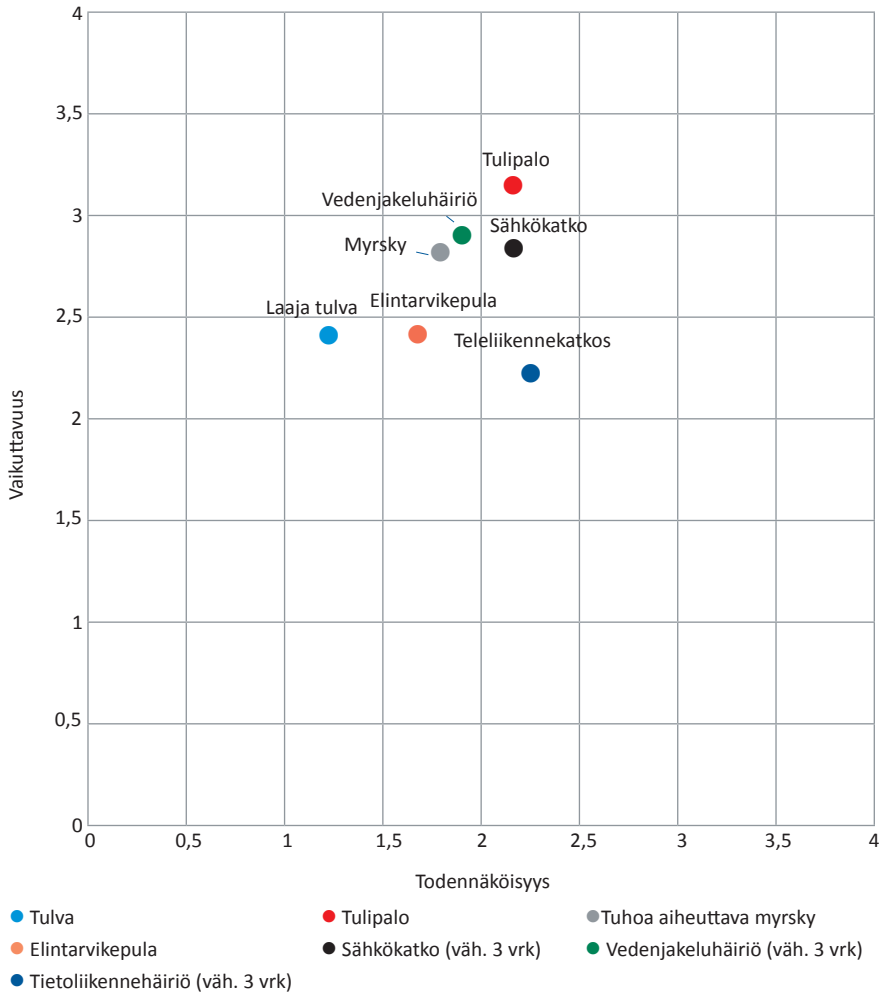
Minimissään kolme vuorokautta kestävä sähkökatkoa vähintään melko paljon haittaa aiheuttavana pitää 64 prosenttia suomalaisista. Etenkin kanta-kaupungeissa asuvista (77 %) useimmat kokevat sähkökatkosta aiheutuvan vähintään melko paljon haittaa. Vastaavasti haja-asutusalueella asuvista vain 57 prosenttia arvioi pitkän sähkökatkon yhtä haitalliseksi. Ehkä hiukan yllättäen nuoret pitävät sähkökatkon haittoja vähäisempinä kuin vanhemmat ikäluokat (vähintään melko paljon haittaa: 15–24-vuotiaat 50 % vs. yli 65-vuotiaat 69 %). Sen sijaan perheellisten ja yksin asuvien vastauksissa ei löytynyt merkittäviä eroja. Perheelliset eivät siis koe pitkää sähkökatkoa muuta väestöä hankalampana tilanteena. Sen sijaan kerrostaloasukkaat (67 %) pitävät sähkökatkotilannetta haitallisempina kuin omakotiasujat (59 %).

Puolet suomalaisista (50 %) arvioi laajan tulvan aiheuttavan vähintään melko paljon haittaa kotitaloudelle, jos sellainen sattuisi kohdalle. Tulva-kysymyksen osalta kolmasosa piti haittaa olemattomana, mikä viittaa siihen, että tulva on hyvin alueellinen uhka.

Kauppojen jakeluhäiriöstä vähintään melko paljon haittaisi 42 prosentille vastaajista. Kantakaupungeissa asuvat kokevat elintarvikepulan haittat uhkaavampana kuin haja-asutus alueella asuvat. Keskustoissa asuvista miltei puolet (48 %) arvioi jakeluhäiriöstä aiheutuvan vähintään melko paljon haittaa (haja-asutusalueella 32 %). Myös nuoret ikäluokat (15-24 vuotiaista 52 %) uskovat pitkän elintarvikepulan olevan heidän kotitaloudelleen haitallisempaa kuin mitä vanhemmat ikäluokat (yli 65-vuotiaat 32 %) arvioivat.

Vähiten haittaa kansalaiset arvioivat aiheutuvan puhelin- ja internetverkon pitkäkestoisesta (min. 3 vrk) katkoksesta. Reilu kolmannes (34 %) pitää teleliikennekatkosta vähintään melko paljon kotitaloutta haittaavana. Etenkin yksinasuvista useat (41 %) arvioivat haitan vähintään melko suureksi. Myös kaupunkien asukkaat pitivät teleliikennekatkoksia haitallisempina kuin maaseudun asukkaat.

Eräs keskeinen huomio on, että korkeasti koulutetut pitävät kotitalouksiin kohdistuvista häiriötilanteista aiheutuneita haittoja vakavampina kuin vähemmän koulutusta saaneet. Tulos on yhdenmukainen kaikkien uhkien kohdalla. Ikääntyneet, yli 65-vuotiaat pitävät häiriötilanteista (pois lukien teleliikenne- ja sähkökatkot) aiheutuvia haittoja vähäisempinä kuin nuoremmat ikäryhmät. Myös sukupuolella näyttää olevan merkitystä, sillä naiset pitävät kaikkia uhkia haitallisempina kuin miehet.

Kuvio 3: Kansalaisten riskiarvio kotitalouksiin kohdistuvista uhkista (Vaikuttavuus X todennäköisyys = riski)

Riskillä tarkoitetaan uhkan todennäköisyyden ja vaikutusten summaa (Riski = todennäköisyys x vaikutukset). Kun tiedetään kansalaisten arvio uhkan todennäköisyydestä ja sen vaikuttavuudesta (tässä: haitta), voidaan muodostaa kansalaisen riskiarvio.

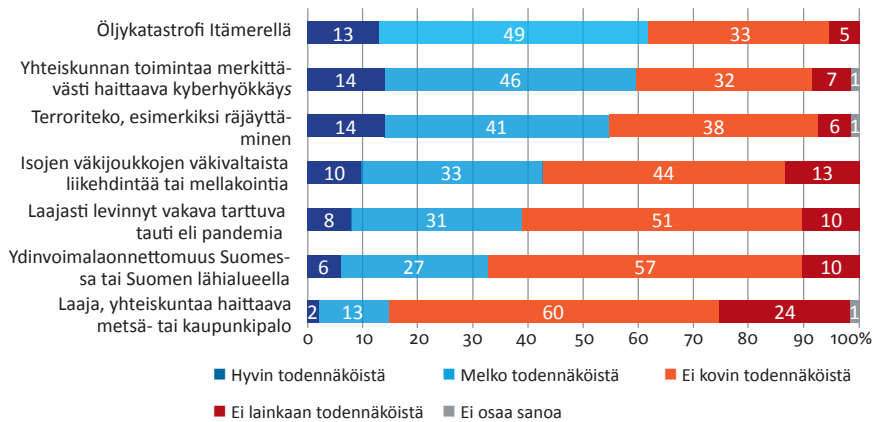
Kotitalouksiin kohdistuvista uhkista tulipaloo pidetään hyvin todennäköisenä ja vaikutuksiltaan vakavana. Kaikista todennäköisimpänä uhkana pidetään yli kolmen vuorokauden teleliikennekatkosta, mutta vaikutukset omaan kotitalouteen nähdään suhteellisen pieninä. Kotitalouksien näkökulmasta pitkä vedenjakeluhäiriö on jopa pitkää sähkökatkoa haitallisempi tapahtuma, mikä kuvastaa vesihuoltojärjestelmän merkitystä kotitalouksien arjessa. Kauppojen jakeluhäiriöistä johtuva elintarvikepula nähdään melko epätodennäköisenä ja vaikutuksiltaan vähäisempänä. Laajan tulvan riskiä pidetään hyvin pienenä. Sen todennäköisyys ja vaikutukset jäävät kansalaisten arvioissa vähäisiksi. Tulos kertoo lähinnä tulvariskin alueellisuudesta, jolloin vastaajista hyvin pieni osa pitää tulvariskiä suurena.

5.2 Kansalaisen arvio Suomeen kohdistuvista uhkatekijöistä

Kotitalouksiin kohdistuvien uhkien lisäksi kysyttiin yhteiskuntaan kohdistuvista uhkatekijöistä ja niiden vaikutuksista. Uhkien todennäköisyyksiä kartoitettiin kysymyksellä, miten todennäköisenä vastaaja epäilee tietyn uhkan tapahtumista Suomessa omana elinaikanaan. Kysymyksen aikaperspektiivi on pitkä, mikä vaikuttanee siihen, että monet uhkat näyttäytyvät melko todennäköisinä.

Kysytyistä uhkista kaikista todennäköisimpänä pidetään öljykatastrofia Itämerellä. Yhteensä 62 prosenttia suomalaisista pitää vakavaa öljyonnettomuutta vähintään melko todennäköisenä. Miltei yhtä todennäköisenä pidetään kyberhyökkäystä (60 %). Korkeasti koulutetut pitävät kyberuhkaa todennäköisempänä kuin vähemmän koulutusta saaneet. Yliopistotason koulutuksen saaneista 62 prosenttia pitää uhkaa vähintään melko todennäköisenä.

Mielenkiintoista on, että nuorimmat ja vanhimmat ikäluokat (15–24 ja +65-vuotiaat) eivät pidä kyberhyökkäystä yhtä todennäköisenä kuin muut kyselyn ikäryhmät.

Kuvio 4: Kuinka todennäköisenä pitää, että jokin seuraavista sattuu Suomessa omana elinaikana (%), n = 1001

Yli puolet (55 %) vastaajista pitää terrori-iskua, kuten räjäyttämistä, Suomessa todennäköisenä omana elinaikanaan⁹. Ikäluokittain tarkasteltuna havaitaan eroja. Yli 65-vuotiaiden ikäluokassa 40 prosenttia pitää terrori-iskua todennäköisenä, kun nuoremmassa ikäluokassa (25-35) 65 prosenttia pitää iskuja todennäköisenä. Naiset (58 %) pitävät terrori-iskua todennäköisempänä kuin miehet (52 %). Mielenkiintoista on, että pääkaupunkiseudulla asuvat (50 %) pitävät terrori-iskua epätodennäköisempänä kuin maaseutumaisissa kunnissa asuvat (62 %).

Isojen väkijoukkojen väkivaltaista liikehdintää eli mellakointia todennäköisenä pitää 43 % suomalaisista. Naiset pitävät uhkaa todennäköisempänä (48 %) kuin miehet (40 %). Myös asuinpaikalla näyttää olevan merkitystä. Kantakaupunkilaisista miltei puolet (47 %) pitää mellakointia todennäköisenä, kun haja-asutusalueella asuvista osuus on 39 prosenttia. Selkeimmät erot tulevat esiin

9 Aikaisemmassa tutkimuksessa (Kekki & Mankkinen 2016) on viidesosan väestöstä (20 %) todettu pitävän terrorismin uhkaa todennäköisenä seuraavan kolmen vuoden aikana.

ikäluokittain tehtävässä tarkastelussa. Karkeasti voidaan todeta, että mitä nuorempi on, sitä todennäköisempänä pitää mellakointia (15-24-vuotiaat: 58 % vs. yli 65-vuotiaat 28%).

Laajasti levinyttä tarttuvaa tautia eli pandemiaa pitää vähintään melko todennäköisenä 39 prosenttia väestöstä¹⁰. Erityisesti perheellisten keskuudessa pandemiaa pidetään todennäköisenä (46 %) uhkana. Yksinasuvista 37 prosenttia pitää pandemiaa todennäköisenä. Myös asuinpaikalla näyttää olevan merkitystä. Pääkaupunkiseudun asukkaista 43 prosenttia pitää pandemiaa todennäköisenä, mikä on suurempi osuus kuin maaseutumaisten kuntien asukkailla (37 %). Naiset kokevat pandemian uhkan todennäköisempänä (42 %) kuin miehet (35 %). Samoin kuin korkeasti koulutetut näkevät uhkan todennäköisempänä (yliopisto / 44 %) kuin vähemmän koulutusta saaneet (ammattillinen / 36 %).

Ydinvoimalaonnettomuutta Suomessa tai Suomen lähialueilla pitää todennäköisenä kolmannes (33%) väestöstä. Etenkin naisvastaajista useat pitävät ydinonnettomuutta todennäköisenä (41 %). Miehistä alle kolmasosa (27 %). Alueellinen tarkastelu (NUTS2¹¹) osoittaa, että Länsi-Suomessa uhkaa pidetään todennäköisempänä (39 %) kuin muilla alueilla (Pohjois- ja Itä-Suomessa / 30 %, Etelä-Suomessa / 31 %, Helsinki-Uusimaa / 34 %).

Harva suomalainen (15%) uskoo laajan yhteiskuntaa haittaavaan metsä- tai kaupunkipalon todennäköisyyteen. Naiset pitävät suuripalon uhkaa todennäköisempänä (18%) kuin miehet (12 %).

Vastaajilta haluttiin saada arvio yhteiskuntaa uhkaavien vaarojen haitallisuudesta. Toisin kuin kotitalouteen kohdistuneiden uhkien kohdalla, ei suoraan kysytty paljonko haittaa uhkat aiheuttaisivat, koska sellaista kysymystä pidettiin liian vaikeana vastaajan näkökulmasta. Kansalaisen arviota yhteiskunnalle syntyneestä haitasta päätettiin kysyä kääntämällä kysymyksenasettelu toisinpäin. Eli pyydettiin vastaajaa arvioimaan omaa luottamusta siihen, miten yhteiskunta toipuisi ennalleen tapahtuneesta huolimatta. Jos luottamusta toipumiseen on vähän, voidaan uhkaa pitää haitoiltaan suurena.

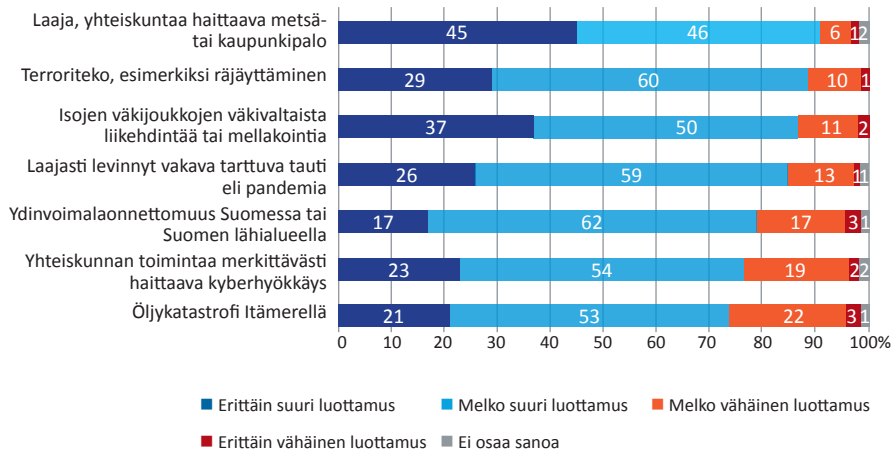
Vastauksista päätellen kansalaisten oli vaikea arvioida eri uhkien aiheuttamia haittoja, koska erot vastauksien välillä olivat suhteellisen pieniä.

Voidaan todeta, että kaikkien uhkien kohdalla suurimmalla osalla vastaajista on suuri luottamus yhteiskunnan kykyyn toipua ennalleen. Haitallisimpana

10 Aikaisemmassa tutkimuksessa (Kekki & Mankkinen 2016) pandemiaa todennäköisenä seuraavan kolmen vuoden aikana pitää vain 8 prosenttia väestöstä.

11 NUTS on Euroopan tilastovirasto Eurostatin alueluokitus.

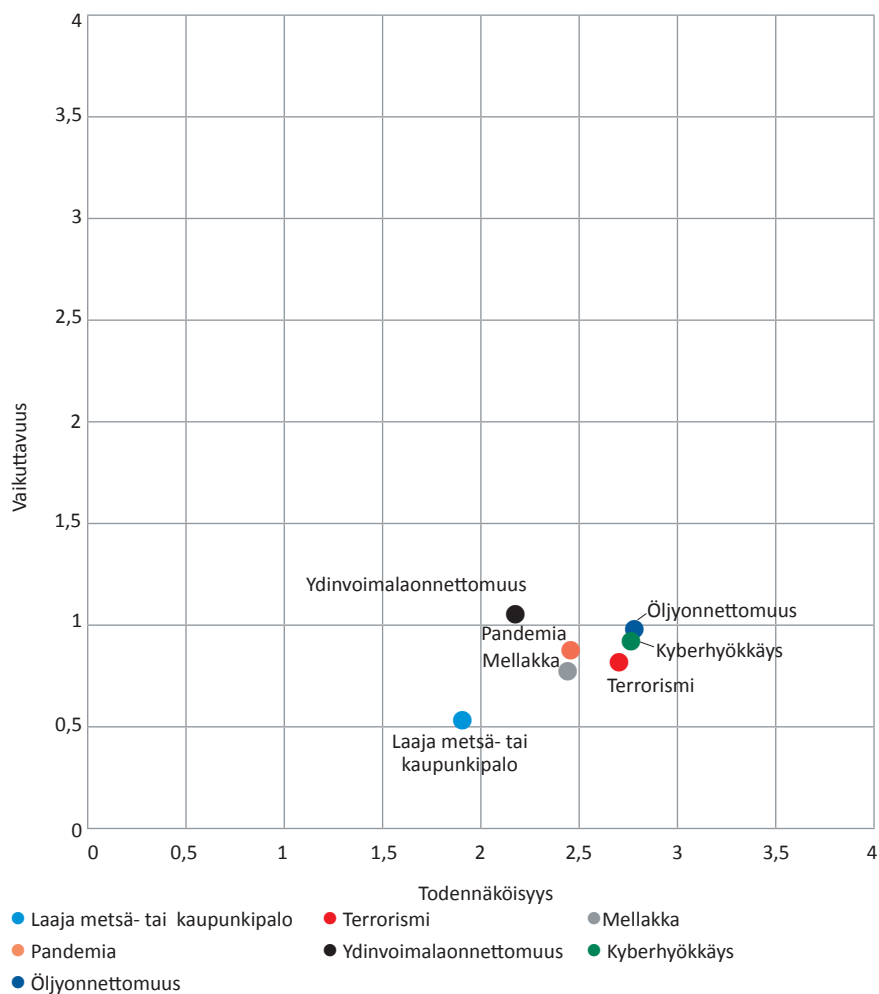
onnettomuutena, josta toipuminen olisi vaikeinta, olisi öljykatastrofi Itämerellä. Neljäsosalla (25 %) vastaajista on melko vähäinen luottamus öljykatastrofista toipumiseen. Etenkin naisvastaajilla 27 prosentilla (miehet 22 %) oli vähäinen luottamus palautumiseen. Luottamus yhteiskunnan toipumiseen kyberhyökkäyksestä on vähäistä viidesosalla (21 %) vastaajista. Viidesosa (20 %) epäilee yhteiskunnan kykyä toipua ydinvoimalaonnettomuudesta. Pandemia ei sen sijaan näytä yhtä haitalliselta. Vain 14 prosentilla on vähäinen luottamus yhteiskunnan toipumiseen pandemiasta. Mellakoinnista (13 %) ja terroriteosta (11 %) toipumiseen vähäinen luottamus oli kymmenesosalla vastaajista. Helpointa yhteiskunnan olisi vastaajien mielestä toipua laajasta metsä- tai kaupunkipalosta (6 %).

Kuvio 5: Kuinka suuri luottamus on siihen, että suomalainen yhteiskunta toipuisi ennalleen tapahtuneesta huolimatta (%), n = 1001

Seuraavaksi tarkastellaan kansalaisten riskiarvioita (todennäköisyys x vaikutukset) yhteiskuntaan kohdistuvien uhkien kohdalla. Vaikuttavuuden osalta arvo perustuu vastauksien keskiarvolukuun, joka on käänteisessä järjestyksessä. Suurin riski kansalaisten arvion mukaan on öljykatastrofilla, jota pidetään todennäköisenä tapahtumana ja toipuminen on vaikeampaa kuin muissa onnettomuustyypeissä. Kansalaisten arvioissa myös kyberhyökkäystä pidetään todennäköisenä ja useita muita onnettomuuksia haitallisempina, tosin vaikutta-

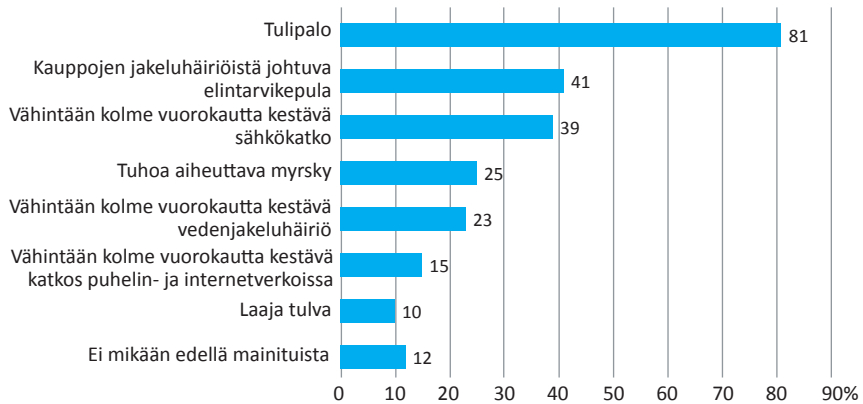
vuuskertoimen erot ovat suhteellisen pieniä. Suhteessa muihin riskeihin ydinvoimalaonnettomuutta pidetään epätodennäköisenä, mutta vaikutuksiltaan se olisi kärkipään uhkia. Terrorismia pidetään todennäköisenä, mutta ei yhtä haitallisena kuin öljykatastrofia, ydinvoimalaonnettomuutta, kyberhyökkäystä tai pandemiaa. Laaja metsä- tai kaupunkipalo on kansalaisten riskiarviossa vähiten uhkaava tapahtuma.

Kuvio 6: Kansalaisen riskiarvio (vaikuttavuus x todennäköisyys) yhteiskuntaan kohdistuvista uhkista

5.3 Kokemukset häiriötilanteista ja uhkiin varautuminen

Seuraavaksi tuodaan esiin, mihin uhkiin kotitalouksissa koetaan olevan varautuneita ja selvitetään, kuinka yleisiä häiriötilannekokemukset ovat.

Kuvio 7: Tapahtumat, joihin itse tai joihin kotitaloudessa on varauduttu (%), n = 1001

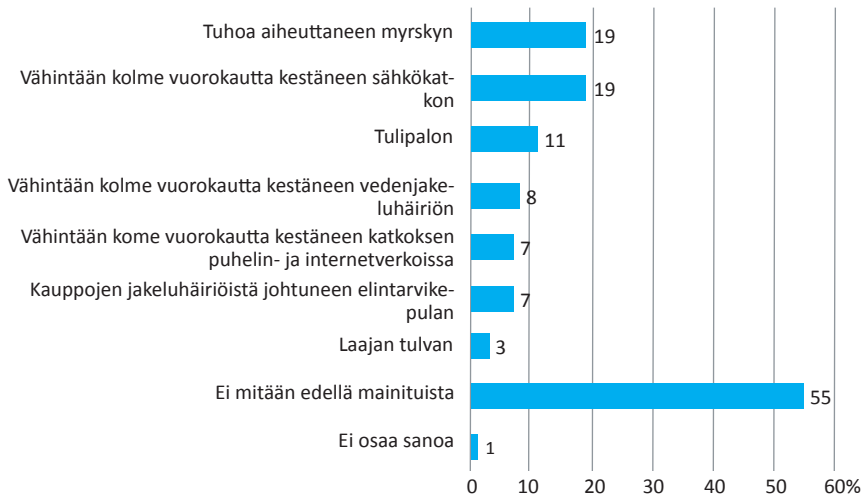
Suuri osa kotitalouksista ei ole varautunut erilaisiin häiriötilanteisiin, ainakaan oman ilmoituksensa mukaan.

Tulipalo on ainoa uhka, johon on varauduttu (81 %). Erityisesti omakotitaloissa asuvat (84 %) ja korkeasti koulutetut (86 %) kertovat varautuneensa tulipaloon. Sen sijaan yli 65-vuotiaat eivät koe olevansa (74 %) yhtä varautuneita tulipaloon kuin nuoremmat ikäryhmät. Myös muiden uhkien kohdalla iäkkäimmät ilmoittavat olevansa heikommin varautuneita kuin muut ikäluokat. Elintarvikepulaan on varautunut alle puolet vastaajista (41 %). Tässä naiset (44 %) ovat miehiä (38 %) varautuneempia. Kantakaupungissa asuvat ovat heikommin (37 %) varautuneet kuin maaseudulla (49 %) asuvat. Omakotitaloissa (46 %) asuvat ovat kerros- (40 %) ja rivitaloasukkaita (30 %) paremmin varautuneita. Pitkään sähkökatkoon on varautunut 39 prosenttia vastaajista.

Huomionarvoista on, että tulipaloa, sähkökatkoa ja elintarvikepulaa lukuun ottamatta miehet kokevat olevansa useammin varautuneita kuin naiset. Etenkin vedenjakeluhäiriön kohdalla ero on merkittävä (miehet 28 % vs. naiset 18 %).

Tulokset osoittavat, miten maaseudulla sähkökatkoihin varautuminen on huomattavasti yleisempää kuin kaupunkialueilla. Maaseudulla asuvista yli puolet (53 %) ilmoittaa varautuneensa yli kolme vuorokautta kestäväan sähkökatkoon, kun kantakaupungeissa ja lähiöissä asuvista näin ilmoittaa vain reilu kolmasosa (kantakaupunki 37 %, lähiö 31 %). Omakotitaloissa asuvat ovat (48 %) kerrostaloasukkaita (31 %) paremmin varautuneita sähkökatkoon. Neljäsosa (25 %) vastaajista kertoo varautuneensa tuhoa aiheuttavaan myrskyyn. Maaseudulla asuvien keskuudessa myrskyihin varautuminen on huomattavasti yleisempää (37 %) kuin keskustoissa asuvilla, joista alle viidesosa on varautunut (18 %). Erityisesti kerrostaloasukkaiden myrskyvarautuminen on hyvin vähäistä (13 %) verrattuna omakotitaloasujiin (36 %). Pitkään, yli kolme vuorokautta kestäväan vedenjakeluhäiriöön on varautunut reilu viidesosa (23 %) vastaajista. Suurimmat erot löytyvät kaupunkilaisten ja maaseudun asukkaiden vastauksista. Keskustoissa asuvista alle viidesosa ja maaseudulla asuvista yli kaksi viidesosaa (41 %) ilmoittaa varautuneensa pitkään vesikatkoon. Pitkään, vähintään kolme vuorokautta kestäväan puhelin- ja internetliikenteen katkokseen on varautunut 15 prosenttia vastaajista ja tulvaan joka kymmenes kotitalous. Merkille pantavaa on, että omakotiasujat ovat varautuneet kaikkiin uhkiin kerros- ja rivitaloasujaa todennäköisemmin.

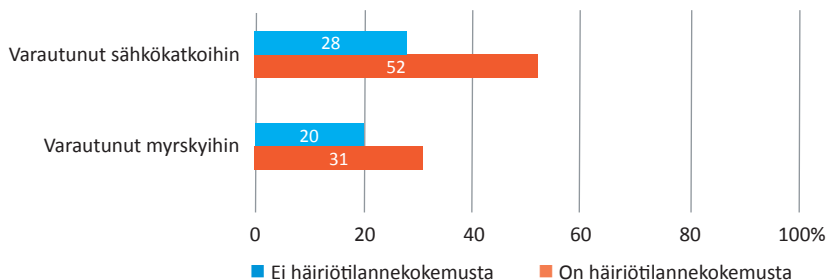
Tutkimuksessa haluttiin kartoittaa suomalaisten kokemuksia häiriötilanteista. Kaikkiaan häiriötilanteet eivät ole kovin tuttuja valtaosalle vastaajista. Yli puolella (55 %) ei ole kokemuksia kysytyistä häiriötilanteista.

Kuvio 8: Taphtumat, jotka itse on kokenut (%), $n = 1001$

Viidesosalla (19 %) on kokemuksia tuhoa aiheuttaneesta myrskystä ja pitkistä sähkökatkosta. Eniten kokemuksia häiriötilanteista on maaseutumaisissa kunnissa asuvilla, jossa kolmasosalla on kokemuksia myrskyistä (32 %) ja pitkistä sähkökatkoista (30 %). Jonkinlaisen tulipalon on kokenut kymmenesosa (11 %) vastaajista. Kokemukset tulipaloista jakautuvat tasaisesti eri ikäryhmien, asumismuodon tai asuinpaikan perusteella. Sen sijaan sukupuolten välinen tarkastelu osoittaa, että miehille (14 %) kokemukset tulipaloista näyttävät olevan hiukan yleisempiä kuin naisille (9 %). Pitkä vedenjakeluhäiriö (8 %), elintarvikepula (7 %) ja vähintään kolme vuorokautta kestänyt katkos puhelin- ja internetverkoissa (7%) ovat tuttuja alle kymmenesosalle väestöstä. Nämä häiriötilanteet ovat yhtä tuttuja eri-ikäisille, miehille ja naisille sekä kaupunkien

ja maaseudun asukkaille. Kaikista vierain häiriötilanne on laaja tulva, jonka oli kohdannut vain kolme prosenttia vastaajista. Hiukan yllättäen vanhemmat ikäryhmät eivät nousseet häiriökokemusten osalta esiin, vaikka elämäkokemusta on eittämättä nuoria ikäryhmiä enemmän.

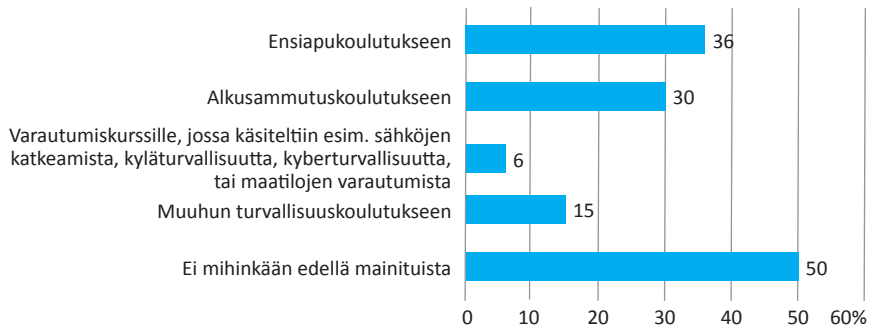
Kuvio 9: Häiriötilannekokemusten ja varautumisen välinen riippuvuus liittyen sähkökatkoihin ja myrskyihin (%)

Seuraavaksi tarkasteltiin varautumisen ja häiriötilannekokemusten välistä suhdetta. Tuloksista ilmenee, että ne vastaajat (45 %), joilla on ollut edes jokin häiriötilannekokemus, ilmoittavat muita useammin varautuneensa eri uhkiin. Kuviossa yhdeksän esitetään kokemusten ja varautumisen välinen riippuvuus-suhde liittyen myrsky- ja sähkökatkotilanteeseen. Samansuuntainen tulos oli havaittavissa myös muiden uhkien kohdalla.

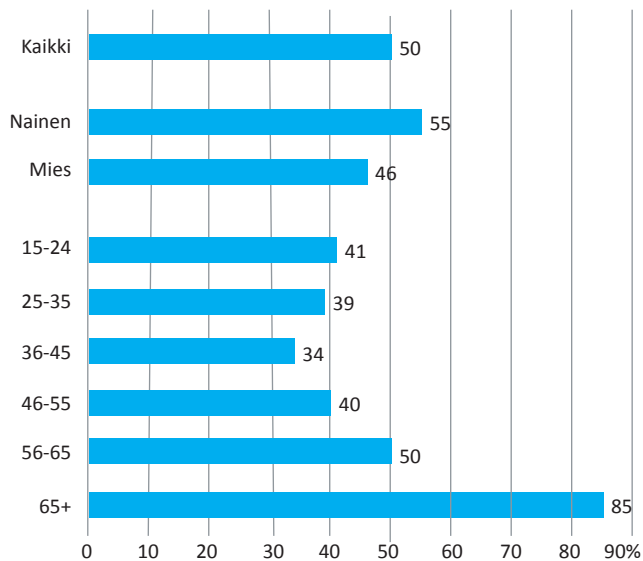
Tiedetään (Paton 2003), että jos kotitalouksissa pidetään jotain uhkaa todennäköisenä, siihen myös paremmin varaudutaan. Havainto osoittautuu oikeaksi myös suomalaisten kotitalouksien osalta. Ne jotka pitävät omaan kotitalouteen kohdistuvaa sähkökatkoa hyvin todennäköisenä, ilmoittavat muita useammin (50 %) myös varautuneensa siihen. Niistä jotka pitävät sähkökatkon mahdollisuutta taas hyvin pienenä, ilmoittaa vain 25 prosenttia varautuvansa sähkökatkoihin.

5.4 Osallistuminen turvallisuus- ja varautumiskoulutuksiin

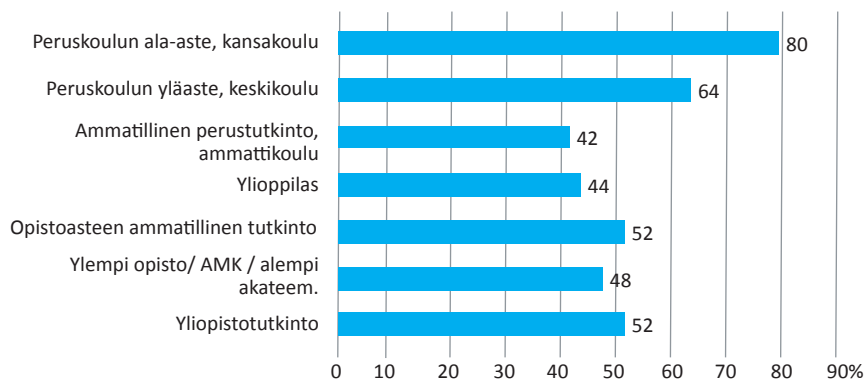
Kotitalouksien varautumisen tasoa voidaan arvioida tutkimalla väestön turvallisuustietoja ja -taitoja. Tässä kappaleessa tuodaan esiin, kuinka yleistä turvallisuuskouluttautuminen on ja mitä syitä löytyy kouluttamattomuuden takaa. Lisäksi selvitetään, minkälainen valmius kotitalouksissa on osallistua varautumiskoulutuksiin.

Kuvio 10: Osallistuminen turvallisuuskoulutukseen viimeisen kahden vuoden aikana (%) n = 1001

Kuvio 11: Osallistuminen turvallisuuskoulutukseen viimeisin kahden vuoden aikana: ei mihinkään (%)

Kuvio 11: Osallistuminen turvallisuuskoulutukseen viimeisin kahden vuoden aikana: ei mihinkään (%)

Tutkimuksessa haluttiin selvittää, kuinka moni suomalainen on osallistunut viimeisen kahden vuoden aikana turvallisuusaiheisiin koulutuksiin. Tulosten perusteella joka toinen väestöstä on osallistunut johonkin turvallisuuskoulutukseen viimeisen kahden vuoden aikana. Yli 65-vuotiaiden ikäryhmä on osallistunut selkeästi muita harvemmin (85 % ei ole osallistunut) turvallisuuskoulutuksiin. Tulos ei ole yllättävä, sillä turvallisuuskoulutuksiin osallistutaan usein osana työelämää (Laurikainen 2015). Myös vähemmän kouluttautuneiden keskuudessa turvallisuuskurssien käyminen näyttää olevan korkeasti koulutettuja harvinaisempaa.

Yleisimmin käyty turvallisuuskoulutus on ensiapukoulutus. Reilu kolmasosa (36 %) on osallistunut ensiapukoulutukseen ja alkusammutuskoulutukseen hiukan alle kolmasosa (30 %). Miesten osalta turvallisuuskouluttautuminen on yleisempää. Naisista vain reilu viidesosa (23 %) on osallistunut alkusammutuskoulutukseen, kun miehistä vastaavasti yli kolmasosa (36 %). Ikäihmisten turvallisuuskouluttautuminen on vähäistä. Vain yksi kymmenestä yli 65-vuotiaasta on käynyt ensiapu- tai alkusammutuskoulutuksen viimeisin kahden vuoden aikana. Osa vastaajista (15 %) on osallistunut muihin turvallisuusaiheisiin koulutuksiin, kuten työturvallisuuskursseille.

Vain kuusi prosenttia kertoo osallistuneensa varautumisaiheiseen koulutukseen. Kysyttäessä kuitenkin ilmenee, että melkein kaksi kolmesta (64 %) olisi valmis osallistumaan varautumisaiheita käsittelevälle kurssille. Miehistä peräti 69 prosenttia ja naisistakin 62 prosenttia. Vähiten valmiita osallistumaan

ovat yli 65-vuotiaat. Heistäkin kuitenkin yli puolet (51 %) saattaisi osallistua varautumiskurssille. Kaupunkien keskustoissa asuvat (66 %) näyttävät olevan haja-asutusalueilla asuvia (58 %) valmiimpia osallistumaan varautumiskoulutuksiin.

Lisäksi haluttiin tietää, miksi joka toinen vastaaja ei ollut osallistunut turvallisuuskoulutuksiin. Vastaajalla oli mahdollisuus valita useampi syy.

Kuvio 12: Syyt sille, ettei ole osallistunut turvallisuuskoulutukseen (%), n = 502

Yleisin syy (37 %) oli, ettei vastaaja ollut tullut ajatelleeksi asiaa. Kolmasosan (32 %) mielestä koulutuksista on vaikea saada tietoa ja viidesosalla syy on ajanpuute (19%). Reilu viidesosa kokee jo saaneensa tarpeeksi koulutusta (23 %). Noin 18 prosentille turvallisuuskouluttautuminen ei tunnu tärkeältä asialta ja joka kymmenes vastaa suoraan, että turvallisuus ei aihepiirinä kiinnosta. Sen sijaan rahasta kouluttautuminen ei ole kiinni, koska vain viisi prosenttia mainitsee rahapulan tai liian kalliit koulutukset osallistumisen esteeksi.

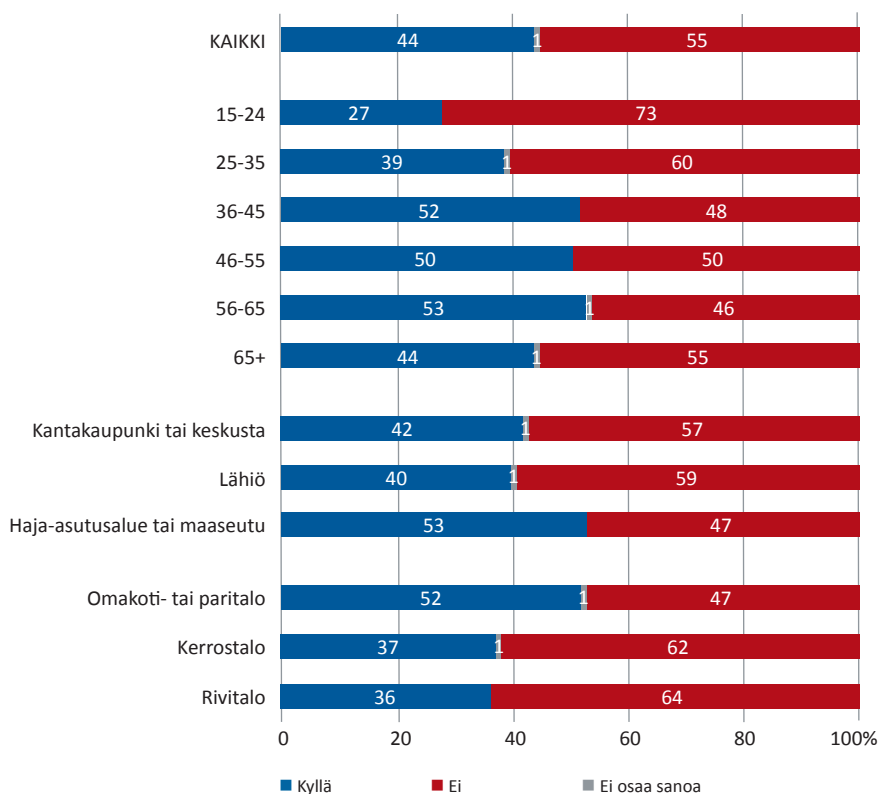
Sukupuolittain tarkasteltuna muutamia eroja nousee esiin. Miehistä noin kolmasosa (30 %) kokee jo saaneensa tarpeeksi turvallisuuskoulutusta (naiset

16 %) ja 23 prosenttia miehistä ilmoittaa, ettei pidä turvallisuuskouluttautumista tärkeänä asiana (naiset 14 %). Sen sijaan naisten vastauksissa korostuu tiedon saantiin liittyvät seikat. Peräti 42 prosenttia naisista (miehet 31 %) ei ole tullut ajatelleeksi asiaa ja reilun kolmasosan (36 %) mukaan tietoa koulutuksesta on vaikea saada (vrt. miehet 28 %).

Kuten edellisessä kysymyksessä ilmeni, harva yli 65-vuotias on osallistunut turvallisuuskoulutuksiin viimeisen kahden vuoden aikana. Esteenä pidetään useimmiten tietämättömyyttä (ei ole tullut ajatelleeksi 32 %) ja moni (28 %) kokee jo saaneensa riittävästi koulutusta. Vähän alle viidesosa ikäihmisistä kokee myös olevansa liian vanha (18 %) tai sairas (17 %).

5.5 Varautumistapojen tunteminen ja kotitalouksien suunnitelmat häiriötilanteiden varalta

Seuraavaksi kysyttiin kotitalouksien arviota omasta varautumisesta ja selvitetiin, kuinka paljon on sellaisia kotitalouksia, joissa varautumisajattelua pidetään turhana. Tiedetään, että kotitalouksien varautumiseen vaikuttavat etenkin ymmärrys uhkien todennäköisyydestä ja usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Toisin sanoen, mitä epätodennäköisempänä häiriötilanteen mahdollisuutta pidetään, sitä heikommin varaudutaan. Jos ei myöskään usko omalla varautumisella olevan merkitystä tositilanteessa selviytymiseen, on motivaatio varautua todennäköisesti heikko (Abraham et al. 1998).

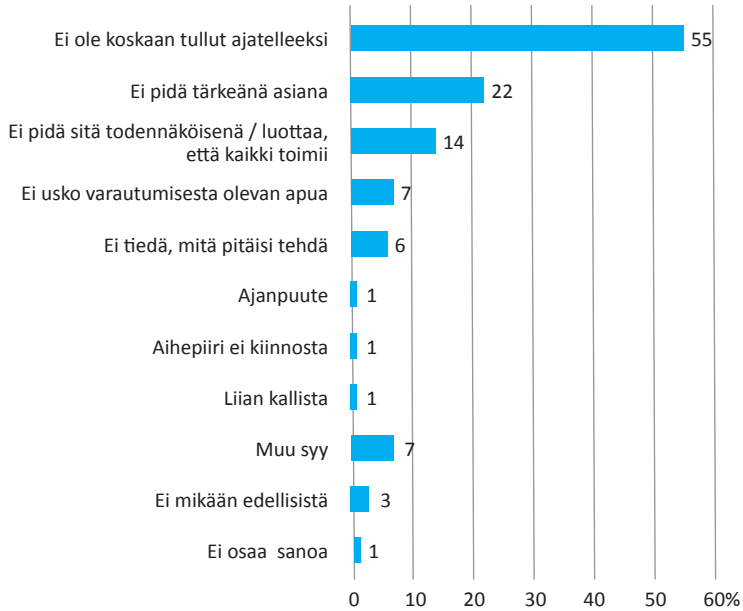

Kuvio 13: Jos yhteiskunnan toiminnot häiriintyisivät vakavasti vaikkapa pitkän sähkökatkon seurauksena, onko suunnitellut, mitä tekisi siinä tilanteessa (%), n = 1001

Miltei joka toinen (44 %) kertoo suunnitelleensa mitä tekisi häiriötilanteessa. Etenkin maaseudulla asuvista (53 %) moni on pohtinut varautumista (lähiöt 40 %). Omakotiasujien keskuudessa (52 %) varautuminen on yleisempää kuin kerrostaloasujilla (37 %). Nuorimmissa ikäluokissa oman toiminnan suunnittelu häiriötilanteiden varalta on harvinaisempaa kuin vanhemmissa ikäluokissa. Eniten toimintaansa pohtineita löytyy 36-65-vuotiaista.

Yli puolet (55 %) vastaajista ei siis ollut pohtinut omaa toimintaansa häiriötilanteen varalta. Syitä tähän haluttiin selvittää erillisellä kysymyksellä. Yleisimpänä syynä vastaajat mainitsivat, etteivät vain yksinkertaisesti ole tulleet ajatelleeksi asiaa (55 %). Erityisesti naisten vastauksissa (59 %) korostuu tämä

seikka. Hiukan yli viidesosalle (22 %) varautuminen ei ole riittävän tärkeää ja osa (14 %) yksinkertaisesti pitää varautumista turhana, koska luottaa että kaikki toimii. Onpa niitäkin (7 %), jotka epäilevät, ettei omatoimisesta varautumisesta olisi hyötyä häiriötilanteessa. Tulosten perusteella suurin osa kotitalouksista suhtautuu positiivisesti tai neutraalisti varautumiseen. Pienempi osa kotitalouksista pitää varautumista turhana, epäkiinnostavana tai toimimattomana.

Kuvio 14: Miksi ei ole suunnitellut, mitä tekisi, jos yhteiskunnan toiminnot häiriintyisivät vakavasti (%), n = 551

Tutkimuksessa haluttiin selvittää, kuinka tietoisia vastaajat ovat varautumistavoista. Kysymyksellä mitataan kotitalouksien uskoa omiin kykyihin (pystyvyys / self-efficacy). Tässä oletettiin, että jos vastaaja ei mielestään tunne varautumista, ei tällöin omaa kovinkaan vahvaa uskoa omiin kykyihin toimia häiriötilanteessa.

Vastausten perusteella suurimmalla osalla kotitalouksia on vahva usko omaan tietämykseen. Suurin osa (85 %) kyselyyn vastanneista on mielestään

tietoisia tavoista, joilla parantaa kotitalouksien häiriötilannevarautumista. Etenkin maaseudulla asuvat (92 %) luottavat varautumistietoihinsa. Vastaava osuus kaupunkiasujilla on 83 prosenttia. Epätietoisuus näyttää olevan yleisintä pääkaupunkiseudulla, jossa neljäsosa (26 %) ei mielestään tunne varautumistapoja. Kyselyn nuorimmissa ikäluokissa tietämättömyys varautumistavoista näyttää olevan yleisempää kuin vanhemmissa ikäluokissa. Peräti 28 prosenttia 15-24 vuotiaista ei mielestään tunne varautumistapoja.

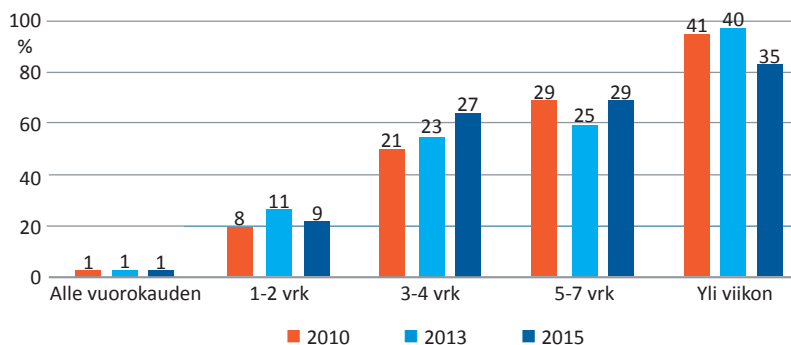
5.6 Kotivara

Tässä kappaleessa tarkastellaan kotitalouksien materiaalista varautumista. Materiaalisella varautumisella tarkoitetaan kotitalouksien hankkimia omatoimista varautumista tukevia resursseja, kuten elintarvikkeita ja turvavälineitä, jotka auttavat selviytymään häiriötilanteissa.

Tässä tutkimuksessa puhelinhaastatteluaineistoon ei sisällytetty kysymyksiä kotivarasta ja aineellisesta pärjäämisestä kotitalouksissa, koska vuonna 2015 tehdyssä kahdessa eri kyselyssä on näihin kysymyksiin saatu kattavat vastaukset. Seuraavaksi esittelyssä näiden kahden tutkimuksen keskeiset tulokset, jonka jälkeen käsitellään tämän tutkimuksen yhteydessä kysytyä hamstraamista.

Vuonna 2015 tehdyn Arjen ja asumisen turvallisuus -tutkimuksen (Laurikainen 2015) mukaan yhteensä 91 prosenttia suomalaisista arvioi selviytyvänsä kotona olevilla ruoka-, lääke- ja muilla tarvikkeilla kolme vuorokautta (72 tuntia). Kyseisen tutkimuksen aikasarja osoittaa, että tasaisesti joka kymmenes kotitalous on kotivaran osalta heikosti varautunut. Maaseudulla ja omakotitaloissa asuvat pärjäävät keskimäärin kaupunkilaisia ja kerrostaloasujia paremmin. Myös vanhemmilla ikäluokilla on nuorten kotitalouksia kattavammin kotivaraa.

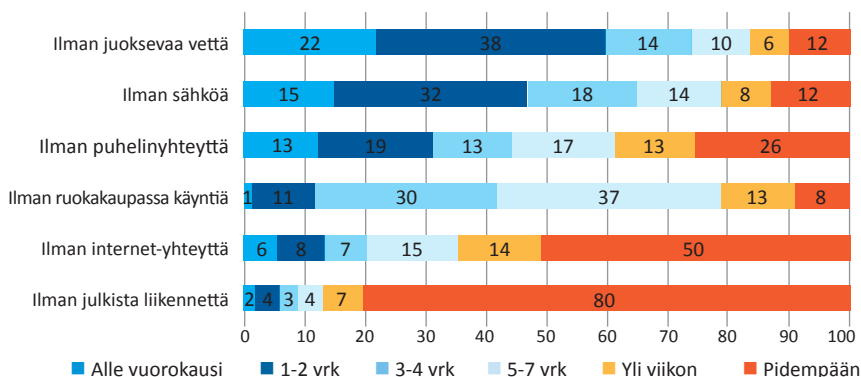
Kuinka monta päivää taloutenne pärjäisi tällä hetkellä kotona olevilla ruoka-, laake- ja muilla tarvikkeilla, mikäli ette pääsisi hankkimaan niitä kaupasta tai jos niitä ei jonkin häiriön vuoksi yllättäen saisi kaupasta? (N=1000 / n=1000)

Lähde: Laurikainen 2015

Tulosta tukee Kansalaisturvallisuuden tila Suomessa –tutkimus (Kekki & Mankkinen 2016), jonka kyselyn mukaan suurin osa (88 %) vastaajista ilmoittaa tarvittaessa pärjäävänsä vähintään kolme vuorokautta ilman kaupassa käyntiä. Parhaiten arvelevat pärjäävänsä 55-64 –vuotiaat sekä maaseutumaisissa tai haja-asutusalueilla asuvat henkilöt. Ilman sähköä korkeintaan kaksi vuorokautta ilmoittaa selviytyvänsä 48 prosenttia vastaajista. Yli 100 000 asukkaan kaupungeissa elävistä 57 prosenttia pärjäisi ilman sähköä korkeintaan kaksi vuorokautta, kun haja-asutusalueella 32 prosenttia. (emt. 30.)

Kuvio 4: Kotitalouksien selviytyminen erilaisista häiriötilanteista (%)

Lähde: Kekki & Mankkinen 2016, s. 29

Vesihuollon merkitys korostuu kotitalouksien arjessa ja harva kotitalous pärjäisi pitkään ilman juoksevaa vettä. Noin kuusikymmentä prosenttia kotitalouksista pärjäisi ilman juoksevaa vettä enintään kaksi vuorokautta. (emt. 64.) Etenkin naisten arvioissa veden merkitys korostuu. Heistä 66 prosenttia uskoo pärjäävänsä enintään kaksi päivää (emt. 29).

Taskulamput, joditabletit, patteriradio¹² ja alkusammutusvälineet ovat tarvikkeita, joita kotitalouksissa saatetaan tarvita tietyissä häiriötilanteissa. Joditabletteja (19 %) lukuun ottamatta, kyseiset tarvikkeet löytyvät neljällä kotitaloudella viidestä (Laurikainen 2015, 25).

Tässä tutkimuksessa kerätyn aineiston mukaan joka toisen (47 %) mielestä ylimääräisen ruoan hankkiminen kotiin mahdollisen sähkökatkon varalta on liioittelua. Sosiodemografinen tarkastelu ei juurikaan tuo esiin väestöryhmien eroja kysymyksen kohdalla. Voidaan kuitenkin sanoa, että iäkkäät (yli 65-vuotiaat) ja Helsinki-Uusimaa alueella asuvat pitävät ylimääräisen ruoan hankkimista liioitteluna muita useammin.

Tutkimuksessa haluttiin selvittää, kuinka todennäköisesti kansalaiset lähtisivät ostamaan elintarvikkeita varastoon, jos iskisi yli kolme vuorokautta kestävä kauppojen jakeluhäiriö. Tulosten perusteella kauppoihin kohdistuisi melkoinen paine. Kaikkiaan 65 prosenttia vastaajista lähtisi ostamaan kotitaloudelleen elintarvikkeita. Kaupunkien keskustoissa asuvista 70 prosenttia lähtisi ostoksille, maaseudulla asuvista hiukan harvempi (61 %). Perheellisistä (74 %) suurempi osa, yksinasuviin verrattuna (66 %), lähtisi viime hetken ostoksille. Huomionarvoista on, että nuorilla (15-24, 71 %) olisi vanhempia ikäluokkia (yli 65-vuotiaat 56 %) suurempi tarve täydentää elintarvikkevarastojaan. Sen sijaan omakotiasujien ja kerrostaloissa asuvien kesken ei löytynyt merkittäviä eroja.

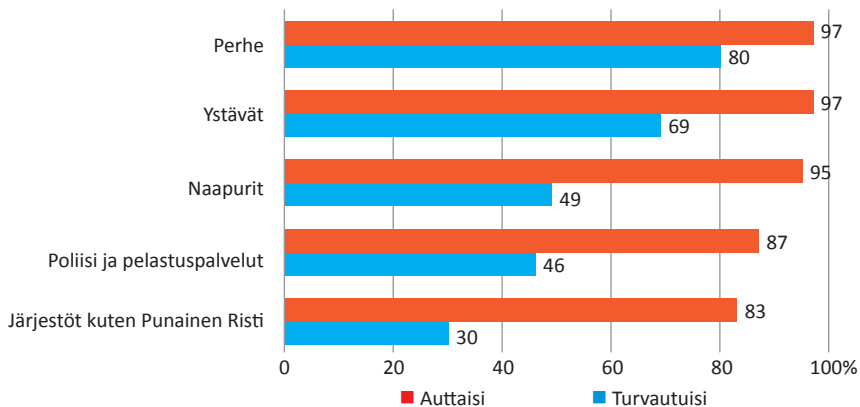
5.7 Auttamishalu ja avun tarve

Yhteiskunnan kriisinkestävytyteen vaikuttavat kansalaisten auttamishalu ja solidaarisuus toisia kohtaan. Tutkimuksessa haluttiin selvittää, kuinka auttavaisia kansalaiset olisivat häiriötilanteessa ja kenen apuun turvauduttaisiin. Lisäksi

12 Häiriötilanteessa kotitalouksien on tärkeää saada oikeaa tietoa ja ohjeita häiriötilanteessa selviytymiseen. Radiota pidetään edelleen yhtenä toimintavarmimpana viestintävälineenä (Cretikos 2008) ja siksi edelleen suositellaan kotitalouksia hankkimaan patteriradion.

selvitettiin kuinka moni tarvitsisi apua asuinalueeltaan poistumiseen (evakuointi).

Peräti 93 % suomalaisista olisi valmis vapaaehtoistehtäviin, jos heitä pyydettäisiin apuun. Suomalaiset ovat yhtä valmiita vapaaehtoistehtäviin sukupuoleen ja asuinpaikkaan katsomatta. Ainoastaan ikääntyneiden ryhmässä (yli 65-vuotiaat) valmius vapaaehtoistehtäviin on vähäisempi (81 %). Yleisin syy (66 %) olla osallistumatta vapaaehtoistehtäviin on itsensä kokeminen liian vanhaksi tai sairaaksi.

Kuvio 15: Kehen turvautuisi / ketä auttaisi kolmen vuorokauden mittaisessa sähkökatkossa (%), n = 1001

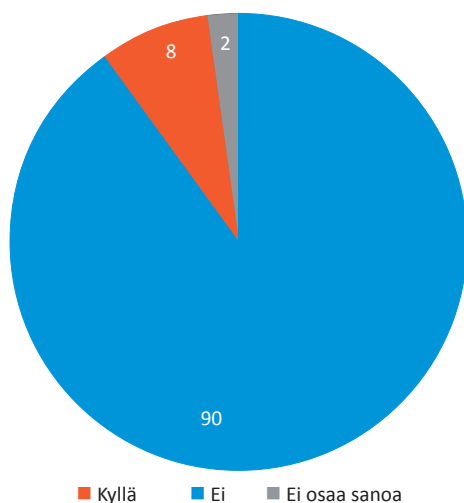
Melkein kaikki vastaajat olisivat valmiita auttamaan läheisiään häiriötilanteessa, kuten yli kolme vuorokautta kestävässä sähkökatkossa. Perhettä (97 %) ja ystäviä (97 %) autettaisiin mutta myös naapureita (95 %). Suurin osa auttaisi myös viranomaisia (87 %) ja järjestöjä (83 %). Ihmiset näyttävät olevan yhtä auttavaisia niin kaupungissa kuin maaseudulla. Myöskään sukupuolten välillä ei näytä olevan eroja. Ikäryhmittäin tarkasteltuna nähdään, että vanhimmat (yli 65-vuotiaat) ovat hiukan muita harvemmin valmiita apuun, mikä liittyyneen samaan vanhuuden ja sairauden tuomaan kyvyttömyyteen tarjota apua.

Entä kenen apuun vastaajat itse turvautuisivat häiriötilanteessa, kuten yli kolme vuorokautta kestävässä sähkökatkossa? Perhe näyttää olevan luontevin taho, johon tukeuduttaisiin (80 %). Myös ystävien apuun turvautuminen tun-

tuisi useimmille (69 %) luontevalta. Naapureiden apuun uskoisi turvautuvansa joka toinen (49 %) vastaaja, mikä on hiukan useammin mainittu kuin poliisi ja pelastuspalvelut (46 %). Järjestöjen apuun turvautuisi alle kolmasosa (30 %) vastaajista. Perheen (67 %) ja ystävien (51 %) apuun turvautuminen vanhemmissa ikäryhmissä (yli 65-vuotiaat) on vähäisempää kuin nuoremmilla. Sen sijaan viranomaisavun tarve (51 %) korostuu ikäihmisillä.

Maaseudun ja kaupunkien asukkaiden vastauksissa on eroja. Kaupunkilaisvastaajat turvautuisivat maaseudun asukkaita todennäköisemmin perheen, ystävien, viranomaisten ja järjestöjen apuun. Maaseudulla taas naapuriapu nähdään luontevana verrattuna kaupunkilaisten vastauksiin. Myös omakoti- ja paritaloissa asuvat (54 %) pitävät naapuriapua luontevampana turvan lähteenä kuin kerrostaloasukkaat (44 %).

Avun tarvetta tutkittiin kysymällä myös evakuoititilanteesta, jossa viranomaiset pyytäisivät asukkaita siirtymään turvallisemmalle alueelle. Tutkimuksessa haluttiin karkeasti arvioida, kuinka moni tarvitsisi viranomaisilta apua tällaisessa evakuoititilanteessa.

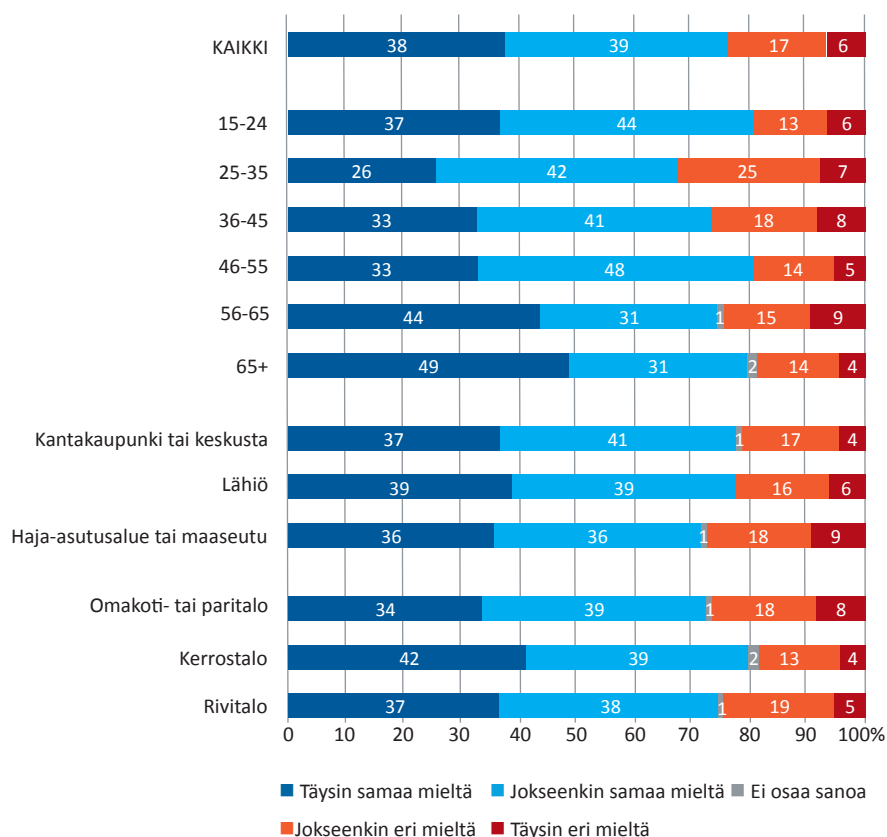

Kuvio 16: Tarvitsisitko viranomaisilta apua poistumiseen, jos nämä kehottaisivat turvallisuuksyistä poistumaan tilapäisesti asuinalueelta (%), n = 1001

Pieni osa (8 %) vastanneista arvio tarvitsevansa viranomaisten apua tilanteessa, jossa joudutaan siirtymään pois omalta asuinalueelta. Apua tarvitsisivat eniten iäkkäät. Yli 65-vuotiaista vastaajista 15 prosenttia arvioi tarvitsevansa apua alueelta poistumiseen. Karkeasti arvioituna pelkästään yli 65-vuotiaita evakuoitavia koko maassa olisi noin 170 000 henkeä.

5.8 Luottamus viranomaisiin

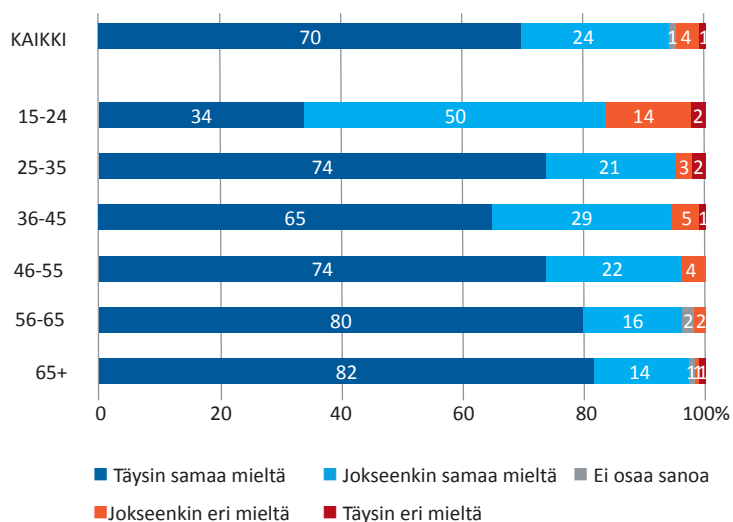
Kotitalouksien suhdetta muuhun yhteiskuntaan haluttiin selvittää kysymällä kotitalouksilta arvioita ja odotuksia viranomaisten kyvystä hoitaa häiriötilanteita ja selvittää suhdetta huoltovarmuustyöhön.

Kuvio 17: Luotan viranomaisten kykyyn hallita tilanne, jos koko Suomesta katkeaa sähköt (%), n = 1001

Suurin osa väestöstä luottaa viranomaisten toimiin häiriötilanteissa. Miltei neljä viidestä (77 %) luottaa viranomaisten kykyyn hallita tilanne, jossa koko Suomessa olisi sähkökatko esimerkiksi kantaverkon kaaduttua. Luottamuksessa ei näytä olevan kovinkaan suuria eroja eri väestöryhmien kesken. Vähiten viranomaisten kykyihin luottavat 25-35-vuotiaat (68 %) ja maaseudulla asuvat, mutta heistäkin suurin osa (72 %).

Käsitys kuntien mahdollisuuksista järjestää elintarvikkeiden hätäjakelu jakoi kansaa. Noin puolet vastaajista (47 %) uskoo kunnan pystyvän järjestämään ruoanjakelun pitkässä häiriötilanteessa. Nuorimmat ikäryhmät uskovat vankimmin kunnan kykyyn hoitaa tilanne. Myös kaupunkilaiset (49 %) suhtautuvat maaseudun asukkaita luottavaisemmin (41 %) kunnan kykyyn järjestää ruoan hätäjakelu. Myös kerrostaloasukkaat (51 %) ovat luottavaisempia kuin omakotiasujat (44 %)

Kuvio 18: Valtion harjoittama varmuusvarastointi, kuten viljan ja polttoaineen varastointi on tarpeellista toimintaa (%) , n = 1001

Huoltovarmuustyön hyväksyttävyyttä haluttiin mitata varmuusvarastointiin liittyvällä kysymyksellä, koska varastointi on konkreettinen varautumistoimi ja todennäköisesti tunnetuin varautumisen muoto vastaajille. Käytännössä mel-

kein jokainen (94 %) pitää valtion harjoittamaa varmuusvarastointia kannatettavana, tarpeellisena toimintana. Ainoistaan aivan nuorimmassa 15-24-vuotiaiden ikäluokassa kannatus ei ole aivan yhtä selvää.

6. Kansainvälinen vertailu

Millä tasolla suomalaisten kotitalouksien varautuminen on kansainvälisessä vertailussa? Kysymys on laaja, ja jos halutaan vertailla eri kansojen kriisinkestävyyttä, tulisi huomioida lukuisa määrä psykologisia, sosiaalisia ja taloudellisia indikaattoreita. Yleisesti on tiedossa, että Suomen vahvuuksia ovat vahva luotamuksen ilmapiiri, yhteiskunnan vauraus ja korkea koulutustaso. Suomessa luotetaan kanssaihmiisiin ja viranomaisiin sekä ollaan valmiita auttamaan. Suomi on suhteellisen rikas maa, jossa varautumiseen tarvittavia materiaalisia resursseja on suurimmalla osalla kotitalouksia. Varautumistutkimuksessa lähdetään ajatuksesta, että kotitalouksien varautuminen on parempaa, jos uhkat ovat todennäköisempiä. Suomessa vakavat häiriötilanteet ovat hyvin harvinaisia ja kuten aikaisemmin on ilmennyt, kotitalouksilla ei ole paljoakaan kokemuksia eri häiriötilanteista. Suomalaiset ovat maailman mittakaavassa keskimäärin kuitenkin melko koulutettuja, ja näyttää siltä, että korkeammin koulutetut ovat tietoisempia eri uhkakuvista ja niistä aiheutuvista haitoista.

Vertailevaa tutkimusta eri maiden kansalaisten varautumisesta on melko niukasti tarjolla. Euroopan komission rahoittamissa eurobarometri-kyselyissä kansalaisten varautumisesta on saatu muutamia havaintoja. Eurobarometrin pelastustoimintaa (civil protection) koskevassa kyselyssä (2009) Kaikkiaan 46 prosenttia suomalaisvastaajista ilmoittaa tehneensä varautumistoimenpiteitä kuten hankkinut ensiapupakkauksen häiriötilanteita varten. Euroopan Unionin keskiarvoon (20 %) verrattuna Suomessa omatoiminen varautuminen on yleisempää. Barometrin mukaan ilmenee myös, että 39 prosenttia suomalaisista ei ole harkinnut erityistä varautumista häiriötilanteisiin. Tulos on samansuuntainen tämän tutkimuksen havainnon kanssa, jossa 55 prosenttia kotitalouksista ilmoittaa, ettei ole suunnitellut toimintaansa häiriötilanteen varalta.

Toisessa eurobarometrin (2015) kyselyssä 61 prosenttia suomalaisista pitää riittävänä yhteiskunnan varautumistoimia suuronnettomuuksien ehkäisemiseksi, mikä on EU:n keskiarvoa (39 %) selkeästi korkeampi tulos. Suomalaiset näyttävät olevan EU:ssa keskimääräistä tyytyväisempiä yhteiskunnassa harjoitettuun varautumiseen.

Vertailun kohteeksi voidaan ottaa eri kansallisuuksien turvallisuustiedot ja -taidot sekä resurssit. Suomalaiset osallistuvat suunnilleen yhtä usein mm. ensiapukoulutuksiin kuin amerikkalaiset. Molemmissa maissa noin 30 % vä-

estöstä on osallistunut ensiapukoulutukseen viimeisen kahden vuoden aikana. Yhtäläistä on myös se, että molemmissa maissa turvallisuuskoulutukset keskittyvät työikäiseen väestöön ja esimerkiksi eläkeläisten osallistumisaste on huomattavasti alhaisempi (FEMA 2013, 9; Laurikainen 2015). Sen sijaan varautumiskoulutuksiin osallistuminen on Suomessa verrattain harvinaista Yhdysvaltoihin verrattuna (6 % vrt. 23%).

Yhdysvaltalaisista noin puolet arvioi tarvitsevansa apua evakuoitilanteessa (FEMA 2009). Suomessa sen sijaan vain noin joka kymmenes kotitalous arvioi tarvitsevansa apua alueelta poistumiseen. Tosin tässäkin tapauksessa vertailu on lähinnä suuntaa antava.

Useissa valtioissa, kuten Yhdysvalloissa, Japanissa ja Kanadassa kansalaisia kehoitetaan hankkimaan kotiin¹³ selviytymispakkaus (emergency kit) onnettomuuksien varalle. Selviytymispakkaus on valmiiksi pakattu reppu tai muu kassi, johon on kerätty selviytymisen kannalta hyödyllisiä päivittäistavaroita. Ajatuksena on, että pakkaus on helposti löydettävissä ja sen voi nopeasti ottaa mukaansa, jos joutuu evakuoitumaan kotoa (Public safety Canada 2012). Selviytymispakkauksen tulee olla niin kattava, että kotitaloudet pystyvät selviytymään sen avulla vähintään 72 tuntia ilman ulkopuolista apua (FEMA 2006). Suomessa ei tähän mennessä ole ohjeistettu varsinaisen selviytymispakkauksen hankintaan, vaan varautumisajattelu on lähtenyt siitä, että kotitalouksista tulisi löytyä tietyt tarvikkeet ja ruokaa osana normaalia arkea, ei vain häiriötilanteita varten. Tällainen varautumisohjeistus on tiivistetty kotivara-käsitteen alle.

Eräs tapa tutkia kotitalouksien varautumista on selvittää, minkä verran kotitalouksissa on varautumisen kannalta keskeisiä resursseja, kuten ruokaa, vettä ja muita tarvikkeita. Yhdysvaltojen ja Kanadan osalta tutkimukset (FEMA 2013; Lemyre et al. 2007; Falkiner 2003) osoittavat kansalaisten varautumistason olevan jokseenkin riittämätön. Vain noin 52 prosentilla yhdysvaltalaisista kotitalouksista oli niin sanottua kotivaraa häiriötilanteiden varalta (FEMA 2013, 13). Myös toisessa Yhdysvaltoja koskevassa tutkimuksessa on osoitettu, että hurrikaanialueella, Keski-Floridassa vain kahdeksalla prosentilla asukkaista on riittävästi (72 tuntia) kotivaraa (Kapucu 2008). Suomessa yhdeksällä kotitaloudella kymmenestä on kotivaraa vähintään kolmeksi vuorokaudeksi.

13 Selviytymispakkauksia suositellaan pidettävän myös työpaikalla, autossa tai paikassa, jossa muuten oleskellaan toistuvasti (FEMA 2006).

7. Johtopäätökset

Uhkat ja varautuminen

Tutkimuksen tavoitteena oli puhelinhaastatteluaineiston avulla kartoittaa kotitalouksien omatoimista varautumista ja tuottaa tietoa kotitalouksien kriisinkestävyydestä. Kyselyllä kartoitettiin kotitalouksien uhkakäsityksiä, varautumista uhkiin ja luottamusta läheisiin sekä viranomaisiin. Tulosten avulla ymmärrys kotitalouksien kriisinkestävyydestä vahvistui, joskin kokonaiskuvan tuottaminen tarvitsee vielä lisätutkimusta, koska kriisinkestävyys muodostuu useista tekijöistä, kuten talouteen ja ympäristöön liittyvistä (Sherrieb et al. 2010), joita kaikkia ei tässä tutkimuksessa tarkasteltu.

Enemmistö suomalaisista suhtautuu luottavaisesti tulevaan. Harva uskoo uhkien, kuten tulipalojen tai sähkökatkojen osuvan omalle kohdalle. Toisaalta suurin osa kotitalouksista pitää Suomeen kohdistuvaa terrori-iskua, öljykatastrofia tai vakavaa kyberhyökkäystä todennäköisenä omana elinaikanaan. Kotitaloudet pystyvät varautumaan tehokkaasti uhkiin, jotka kohdistuvat suoraan omaan elinpiiriin. Se, että uhkia, jotka kohdistuvat omaan kotitalouteen, pidetään epätodennäköisinä, saattaa vaikuttaa kielteisesti motivaatioon varautua, koska uskoa onnettomuuksien todennäköisyyteen pidetään yhtenä varautumisen ehtona (Paton 2003). Miltei puolet kotitalouksista on ainakin jossain määrin suunnitellut omaa toimintaansa häiriötilanteessa. Niistä jotka eivät ole suunnitelleet toimintaansa yli puolet ilmoittaa syyksi, etteivät yksinkertaisesti ole ajatelleet asiaa. Lopulta on melko vähän niitä kotitalouksia, joissa varautumiseen suhtaudutaan kielteisesti, kuten pitämällä varautumista hyödyttömänä tai epäkiinnostavana. Se että suurin osa kotitalouksista suhtautuu myönteisesti tai vähintään neutraalisti kotitalouksien varautumiseen ja pitää varautumista hyödyllisenä, on hyvä lähtökohta varautumisen edistämiseen yhteiskunnassa (Diekman et al. 2007). Suurin osa kotitalouksista on mielestään tietoisia varautumisen eri tavoista, mikä viittaa siihen, että kotitalouksissa on vahva usko omaan toimintakykyyn (self-efficacy).

Tutkimusten perusteella kotitalouksilla on elintarvikkeita ja turvavälineitä häiriötilanteiden varalta. Vain yksi kotitalous kymmenestä pärjäisi häiriötilanteessa alle kolme vuorokautta. Materiaalisen varautumisen hyvää tasoa selittää yhteiskuntamme korkea elintaso eikä niinkään kotitalouksien tietoinen

varautuminen, sillä alle puolet ilmoittaa varautuneensa tietoisesti esimerkiksi sähkökatkoihin.

Turvallisuustaitoisten yksilöiden määrä kertoo koko yhteiskunnan varautumisen tasosta. Noin puolet suomalaisista on osallistunut viimeisen kahden vuoden aikana johonkin turvallisuuskoulutukseen. Osuus on kohtuullinen, mutta erityistä huomiota tulisi kiinnittää naisten ja iäkkäiden turvallisuuskoulutuksiin. Etenkin yli 65-vuotiailla osallistuminen turvallisuuskoulutuksiin on yli kolme kertaa harvinaisempaa kuin muualla väestöllä. Tähän seikkaan tulisi kiinnittää huomiota aikana, jolloin entistä useampi ikäihminen viettää vanhuuden päivänsä kotona eikä vanhainkodissa tai muussa järjestetyssä asumisessa, jossa vastuu turvallisuudesta jakaantuu myös muille tahoille. Myös nuorten koulutukseen tulisi panostaa, koska tutkimuksessa havaittiin nuorten olevan kaikista epätietoisimpiä varautumisen keinoista.

Auttaminen ja luottamus

Yhteisöllisyyteen, auttamiseen ja luottamukseen liittyvät näkökulmat ovat keskeisiä varautumista tutkittaessa. Tiedetään, että häiriötilanteissa lähiyhteisöjen merkitys korostuu ja läheiset ovat yleisin avun lähde (Rooney 2008). Myös suomalaisissa kotitalouksissa ensisijaisesti turvauduttaisiin perheen ja ystävien apuun. Lähiyhteisön tärkeydestä huolimatta viranomaisavun merkitys on suuri. Miltei puolet vastaajista arvioi turvautuvansa myös viranomaisapuun pitkässä häiriötilanteessa.

Kansalaiset luottavat viranomaisten kykyyn hoitaa häiriötilanteet. Myös huoltovarmuustyöllä on vahva kansan tuki. Tosin nuorimmasta ikäluokasta 16 prosenttia ei kannata varmuusvarastointia, mikä saattanee liittyä tietämättömyyteen. Toisaalta on mahdollista, että osa nuorista pitää varmuusvarastointia vanhanaikaisena toimintamallina verkottuneessa, globaalissa maailmassa. Nuorten asenteiden tutkiminen huoltovarmuutta kohtaan olisi mielenkiintoinen jatkotutkimuksen kohde.

Auttamishaluun vaikuttavat mm. sosiaalinen pääoma, luottamus, sosiaalinen koheesio ja yhteenkuuluvuuden tunne (Kim et al. 2010). Suomea on perinteisesti pidetty korkean luottamuksen maana (esim. Bäck 2006) ja auttamishalu onkin korkealla. Tulosten mukaan häiriötilanteessa miltei jokaisessa kotitaloudessa oltaisiin valmiita auttamaan niin läheisiä kuin viranomaisia. Tarvittaessa myös vapaaehtoistehtäviin ollaan valmiita osallistumaan. Kun vielä

tiedetään kansalaisten luottavan siihen, että myös itse saavat apua läheisiltään (Kekki & Mankkinen 2016, 25), on perusteita esittää suomalaisten kotitalouksien vahvuudeksi juuri auttamishalun ja luottamuksen ilmapiirin.

Sukupuolten väliset erot

Sukupuolten välillä näyttää olevan eroja uhka-arvioiteihin ja varautumiseen liittyen. Naiset pitävät myrskyä ja kyberhyökkäystä lukuun ottamatta kaikkia uhkia todennäköisempinä kuin miehet. Naiset pitävät uhkia myös haitallisempina kuin miehet. Voidaankin todeta naisten riskikäsitteen olevan erilainen kuin miehillä, millä saattaa olla vaikutusta koettuun turvallisuuden tunteeseen.

Kotitalouksiin kohdistuvien uhkien osalta miehet kokevat olevansa varautuneita useammin kuin vastaavasti naisvastaajat. Ainostaan elintarvikepulan kohdalla naiset kokevat olevansa paremmin varautuneita. Kyselyn mukaan turvallisuuskouluttautuminen on miehillä yleisempää kuin naisilla. Erityisesti alkusammutuskoulutuksen osalta ero on huomattava (miehet 36 % vs. naiset 23 %). Sukupuolten väliset erot näkyvät myös ilmoitetuissa syissä, miksi ei ole osallistuttu turvallisuuskoulutuksiin. Naisten vastauksissa korostuu informaation puutteeseen liittyvät seikat, kuten ”ei ole tullut ajatelleeksi”. Miehet sen sijaan kokevat jo saaneensa riittävästi koulutusta, eivätkä siksi ole osallistuneet turvallisuuskoulutuksiin.

Alueelliset erot

Suomessa voidaan sanoa olevan kaksi varautumisen kulttuuria: maaseudun ja kaupunkien. Kaupungeissa asuvat eivät ole suunnitelleet toimintaansa häiriötilanteiden varalta yhtä useasti kuin maalla asuvat. Pitkiin sähkökatkoihin on oman arvionsa mukaan varautunut vain 37 prosenttia kaupunkilaisista, kun maaseudun asukkaista yli puolet (53 %). Maaseudun asukkaat pitävät pitkän sähkökatkon mahdollisuutta todennäköisempänä kuin kaupunkilaiset (47 % vs. 25 %), mikä osaltaan selittää eroja. Havainto on linjassa kansainvälisen tutkimuksen kanssa, jossa on osoitettu, että mitä todennäköisempänä uhkaa pidetään sitä paremmin kansalaiset varautuvat (Paton 2003). Tämän tutkimuksen mukaan maaseudun asukkailla on kaupunkilaisia yleisemmin kokemuksia sähkökatkoista, mikä vastaa hyvin tämän hetkistä todellisuutta¹⁴.

14 Suomessa suurin osa sähkökatkoista tapahtuu maaseudulla (Sähkön keskeytystilasto 2014).

Aikaisemman tutkimuksen (Kekki & Mankkinen 2016) mukaan kaupunkien asukkaat arvioivat pärjäävänsä häiriötilanteessa maaseudun asukkaita heikommin. Samansuuntainen havainto nousee esiin tässä tutkimuksessa, jossa sähkökatkoista aiheutuvat haitat näyttävät huolestuttavan eniten kaupunkilaisia. Kaupunkilaiset arvioivat maaseutuasujia useammin (77 % vs. 57 %) pitkästä sähkökatkosta aiheutuvan vähintään melko paljon haittaa. Havainto on mielenkiintoinen ja voidaan pohtia, pitävätkö kaupunkilaiset sähkökatkon haittoja merkittävämpinä, koska eivät ole niihin varautuneet vai onko sähköttä selviytyminen yksinkertaisesti hankalampaa urbaanissa ympäristössä?

Siinä missä myrskyt, teleliikenteen ongelmat ja sähkökatkot näyttäytyvät todennäköisiltä maaseudulla, on pandemia ja mellakat taas kaupunkien vitsaus, ainakin kansalaisten oman arvion mukaan. Maaseutumaisten kuntien asukkaat pitävät Suomeen kohdistuvaa terrori-iskua todennäköisempänä kuin pääkaupunkiseudulla asuvat.

Maaseudun asukkaat pitävät tulipalon mahdollisuutta todennäköisempänä kuin kaupunkilaiset (20 % vs. 31 %), mikä saattanee liittyä maaseudulla yleisempään tulenkäsittelyyn arjessa mm. lämmityksessä.

Etenkin kaupunkilaiset pitävät vedenjakeluhäiriötä hyvin haitallisena tilanteena. Tämä saattaa johtua siitä, että maaseudulla on kaupunkiin verrattuna vaihtoehtoisia vedenottojärjestelmiä (mm. kaivot) käytettävissä. Myös elintarvikkeiden suhteen kaupunkilaiset näyttävät olevan heikommin varautuneita.

Yli puolet (53 %) kaupunkiasukkaista arvioi tarvitsevansa viranomaisten apua pitkän sähkökatkon aikana. Maaseudun asukkaista viranomaisapuun turvautuisi huomattavasti harvempi (37 %). Eräs selittävä tekijä lienee maaseutuasujien parempi varautuminen. Toisaalta tiedetään, että maaseudulla erilaiset palvelut, kuten turvallisuuspalvelut ovat heikommin läsnä, jolloin omatoimisuus korostunee. Kaupungeissa on taas totuttu hyvään palvelutasoon, ja sillä on saattanut olla vaikutusta kansalaisten varautumiskulttuuriin (Ballantyne et al. 2000). On hyvin mahdollista, että etenkin kaupungeissa on runsaasti väestöä, joka ei hahmota pelastustoiminnan ruuhkautumista ja sen rajallisuutta laajassa häiriötilanteessa.

Maaseudulla sijaitsevat kotitaloudet näyttävät omaavan kattavammat resurssit häiriötilanteiden varalta. Kaupunkilaisilla on maaseudun asukkaisiin verrattuna vähemmän kotivaraa, mikä näkyy muuan muassa siinä, että suurimmalla osalla kaupunkilaisista olisi tarve päästä kauppaan jakeluhäiriön uhattessa, kun taas maaseudun asukkaista useampi jäisi kotiin. Kaupunkilaiset, joilla on vähemmän elintarvikkeita omasta takaa, luottavat myös useammin kun-

nan kykyyn järjestää elintarvikkeiden hätäjakelu.

Toisin kuin kansainvälisessä tutkimuksessa (esim. Holdren 2012) yleensä ajatellaan, maaseudun asukkaat eivät näyttäyty Suomessa haavoittuvaisemmilta kuin kaupunkien väki. Itseasiassa maaseudun kotitalouksissa on varauduttu keskimäärin paremmin kuin kaupungeissa.

Ikäihmiset

Vanhojen ihmisten katsotaan (Tala et al. 2014) kuuluvaan haavoittuviin ryhmään, koska heillä on usein sairauksiin ja vanhemmuuteen liittyviä fyysisiä rajoitteita. Kuten jo edellä mainittu, yli 65-vuotiaat osallistuvat muita harvemmin turvallisuuskoulutuksiin. Jonkinlaisesta haavoittuvuudesta kertoo myös evakointiin liittyvä tulos. Yli 65-vuotiasta 15 prosenttia ilmoittaa arvioivansa tarvitsevänsä apua, jos asuinalueelta pitäisi siirtyä pois. Osuus on paljon suurempi kuin muulla väestöllä. Sen sijaan kotivaraa on ikäihmisillä nuoria enemmän, mikä näkyy myös vähäisempänä tarpeena päästä kauppaan häiriötilanteen alkaessa. Iäkkäät arvioivat kotitalouksiin kohdistuvien häiriötilanteiden aiheuttavan vähemmän (lukuun ottamatta teleliikenne- ja sähkökatkosta) haittaa muuhun väestöön verrattuna, mikä osoittaa, ettei vanhempi väestönosa ole erityisen huolissaan tai peloissaan. Iäkkäiden sosiaaliset verkostot näyttävät erilaisilta kuin nuoremmilla. Aineiston perusteella yli 65-vuotiaat eivät häiriötilanteessa tukeutuisi perheeseen, ystäviin tai naapureihin siinä määrin missä muu väestö. Sen sijaan viranomaisapu näyttää korostuvan iäkkäillä. Sosiaalisten verkostojen heikentymisellä saattaa olla vaikutusta häiriötilanteista selviytymiseen. Kaikkiaan olisi tärkeä jatkotutkimuksen kohde selvittää tarkemmin riskiryhmiin kuuluvien kotitalouksien varautumista ja niiden asemaa mahdollisissa häiriötilanteissa.

8. Lähteet

- Abraham, C., Sheeran, P. and Johnston, M. (1998). From health beliefs to self-regulation: theoretical advances in the psychology of action control, *Psychology and Health*, Vol. 13, pp. 569-91.
- Anderson-Berry, L., & King, D. (2005). Mitigation of the impact of tropical cyclones in northern Australia through community capacity enhancement. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 10(3), 367-392.
- Andrew, Melissa, K. (2010). Social Vulnerability in Old Age. Howard M. Fillit, Kenneth Rockwood, Kenneth Woodhouse (Eds.) *Brocklehurst's textbook of geriatric medicine and gerontology*.
- Ballantyne, M., Paton, D., Johnston, D., Kozuch, M. and Daly, M. (2000). Information on Volcanic and Earthquake Hazards: The Impact on Awareness and Preparation, Institute of Geological and Nuclear Sciences Limited Science Report No. 2000/2, Wellington.
- Buckland, J., & Rahman, M. (1999). Community-based disaster management during the 1997 Red River flood in Canada. *Disasters*, 23(2), 174-191.
- Bäck Maria (2006). Socialt förtroende och politisk orientering. Åbo: Meddelanden från Ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi.
- Civilförsvarsförbundet (2015). 72-timmar. <http://www.72timmar.se/>
- Cutter, S. L., Boruff, B. J. and Shirley, W. L. (2003). Social Vulnerability to Environmental Hazards. *Social Science Quarterly*, 84: 242-261. doi: 10.1111/1540-6237.8402002.
- Diekman, S. T., Kearney, S. P., O'Neil, M. E., & Mack, K. A. (2007). Qualitative study on homeowners' emergency preparedness: Experiences, perceptions and practices. *Prehospital and Disaster Medicine*, 22(6), 494-501.
- Eisenman, D. P., Zhou, Q., Ong, M., Asch, S., Glik, D., & Long, A. (2009). Variations in disaster preparedness by mental health, perceived general health, and disability status. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 3(1), 33-41. doi:10.1097/DMP.ob013e318193be89.
- EM-DAT (2016). <http://www.emdat.be/classification>
- Enarson, E., & Walsh, S. (2007). Integrating emergency management and high-risk populations: Survey report and action recommendations. Retrieved August 15, 2011 from http://www.redcross.ca/cmslib/general/dm_high_risk_populations.pdf#search=Integrating
- Eurobarometer (2009). Civil protection, 72.2, 11/09-05/10/2009 http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_328_fact-fi_en.pdf
- Eurobarometer (2015). Humanitaarinen apu ja väestönsuojelu. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_433_434_fact-fi-fi.pdf
- Falkiner, L. (2003). Impact analysis of the Canadian Red Cross Expect the Unexpected Program. Retrieved August 15, 2011 from http://www.redcross.ca/cmslib/general/impact_analysis_full_version.pdf.

- FEMA (2006). Emergency Supply List. http://www.fema.gov/media-library-data/1390846764394-dco8e309debe561d866b05ac84daf1ee/checklist_2014.pdf
- Guha-Sapir D, Hoyois Ph. , Below. R. (2015). Annual Disaster Statistical Review 2014: The Numbers and Trends. Brussels: CRED; 2015.
- Holdren, W. (2012). Power outages still grip the state as FEMA sets up Charleston staging area. Retrieved from <http://www.hstoday.us/focused-topics/emergency-management/disaster-preparedness/landing-page.html>
- Howard, D., Nieuwenhuijsen, E. R., & Saleeby, P. (2008). Health promotion and education: Application of the ICF in the US and Canada using an ecological perspective. *Disability and Rehabilitation*, 30(12–13), 942–954. doi:10.1080/09638280701800483.
- IFRC (2014). IFRC Framework for Community Resilience. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies.
- IPCC (2012). Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation. A Special Report of Working Groups I and II of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Field, C.B., V. Barros, T.F. Stocker, D. Qin, D.J. Dokken, K.L. Ebi, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, G.-K. Plattner, S.K. Allen, M. Tignor, and P.M. Midgley (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, UK, and New York, NY, USA, 582 pp.
- Juntunen, Tapio (2014). Kohti varautumisen ja selviytymisen kulttuuria. Kriittisiä näkökulmia resilienssiin. SPEK puheenvuoroja 2. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK. Tammerprint Oy, Tampere.
- Kansallinen riskiarvio 2015 (2016). Suomen kansallinen riskiarvio 2015, sisäministeriön julkaisu 3/2016. Sisäinen turvallisuus.
- Kapucu, N. (2008). Culture of preparedness: Household disaster preparedness. *Disaster Prevention and Management*, 17(4), 526–535. doi:10.1108/09653560810901773.
- Keim, M. E. (2008). Building human resilience: The role of public health preparedness and response as an adaptation to climate change. *American Journal of Preventive Medicine*, 35(5), 508–516.
- Kekki, Tuula & Mankkinen, Teija (2016). Turvassa? Kansalaisturvallisuuden tila Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 8/2016.
- Kim, Y. C., & Kang, J. (2010). Communication, neighbourhood belonging and household hurricane preparedness. *Disasters*, 34(2), 470–488.
- Kokonaisturvallisuuden sanasto (2014). Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö. Sanastokeskus TSK. Kerava.
- Laurikainen, Heikki (2015). Arjen ja asumisen turvallisuus. Puhelinhaastattelututkimus kansalaisten omatoimisesta varautumisesta. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK tutkii 12, Helsinki.
- Lemyre, L., Lee, J. E. C., Turner, M. C., & Krewski, D. (2007). Terrorism preparedness in Canada: A public survey on perceived institutional and individual response to terrorism. *International Journal of Emergency Management*, 4(2), 296–315.
- Mulilis, J. P., Duval, T. S., & Bovalino, K. (2000). Tornado preparedness of students, nonstudent renters, and nonstudent owners: Issues of PrE theory. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(6), 1310–1329. doi:10.1111/j.1559-1816.2000.tb02522.x.

- Murphy, B. L. (2007). Locating social capital in resilient community-level emergency management. *Natural Hazards*, 41, 297–315. doi:10.1007/s11069-006-9037-6.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41, 127–150. doi: 10.1007/s10464-007-9156-6.
- Olympia, R. P., Rivera, R., Heverley, S., Anyanwu, U., & Gregorits, M. (2010). Natural disasters and mass-casualty events affecting children and families: A description of emergency preparedness and the role of the primary care physician. *Clinical Pediatrics*, 49(7), 686–698. doi:10.1177/0009922810364657.
- Paek, H. J., Hilyard, K., Freimuth, V., Barge, J. K., & Mindlin, M. (2010). Theory-based approaches to understanding public emergency preparedness: Implications for effective health and risk communication. *Journal of Health Communication*, 15(4), 428–444.
- Paton, D. (2003). Disaster preparedness: A social-cognitive perspective. *Disaster Prevention and Management*, 12(3), 210–216.
- Public Safety Canada (2012). Your emergency preparedness guide. <https://www.getprepared.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/yprprdnssgd/yprprdnssgd-eng.pdf>
- Rooney, C., & White, G. W. (2007). Narrative analysis of a disaster preparedness and emergency response survey from persons with mobility impairments. *Journal of Disability Policy Studies*, 17(4), 206–215. doi:10.1177/10442073070170040301.
- Sähkön keskeytystilasto (2014). <http://energia.fi/julkaisut/sahkon-keskeytystilasto-2014> , Energiateollisuus ry.
- Sherrieb, Kathleen, Norris, Fran H, Galea, Sandro (2010). Measuring Capacities for Community Resilience. DOI 10.1007/s11205-010-9576-9.
- Tala M. Al-rousan, MD, Linda M. Rubenstein, PhD, and Robert B. Wallace, MD, MSc (2014). Preparedness for Natural Disasters Among Older US Adults: A Nationwide Survey.
- Tierney, Kathleen (2014). *The Social Roots of Risk: Producing disasters, promoting resilience*, Stanford: Stanford University Press.
- Tilastokeskus (2016). http://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/sosioekon_asema.html
- UNISDR (2009). UNISDR terminology on disaster risk reduction. Retrieved August 15, 2011 from http://unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf
- United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR) (2004). *Living with risk: A global review of disaster reduction initiatives*. Volume 1. Retrieved July 11, 2011 from http://www.unisdr.org/files/657_lwr1.pdf
- White Paper on Disaster Management (2014). http://www.bousai.go.jp/kaigirep/hakusho/h26/zuhyo/zuhyooo_02_00.html
- Zidek, Cynthia (2014). A survey comparison of rural versus urban residents and household preparedness, *Home Healthcare Nurse*, Vol. 32, Iss. 7, pp. 420-429.

9. Liite 1

Lomake

Hyvää iltaa, olen NN TNS Gallup Oy:stä. Selvitämme tänään suomalaisten käsityksiä varautumisesta ja turvallisuudesta. Voisinko esittää asiasta muutaman kysymyksen? Aikaa kulunee viidestä kymmeneen minuuttiin.

T1 Sukupuoli

- 1 Nainen
- 2 Mies

T2 Aivan ensiksi kysyisin kiintiöitämme varten ikäenne.

____ vuotta

T3 Entä mikä on asuinkuntanne?

KUNTALISTA

K1 Ensin kysyisin, kuinka todennäköisenä pidätte, että kotitalouteenne kohdistuu jonkin seuraavista tapahtumista.

VAIHTOEHDOT

- 1 Hyvin todennäköistä
- 2 Melko todennäköistä
- 3 Ei kovin todennäköistä
- 4 Ei lainkaan todennäköistä
- 5 Ei osaa sanoa

- Laaja tulva
- Tulipalo
- Tuhoa aiheuttava myrsky
- Kauppojen jakeluhäiriöstä johtuva elintarvikepula
- Vähintään kolme vuorokautta kestävä sähkökatko
- Vähintään kolme vuorokautta kestävä vedenjakeluhäiriö
- Vähintään kolme vuorokautta kestävä katkos puhelin- ja internetverkoissa

K2 Jos jokin edellä mainituista tapahtumista toteutuisi, kuinka paljon haittaa siitä aiheutuisi kotitaloudellenne?

VAIHTOEHDOT

- 1 Erittäin paljon
- 2 Melko paljon
- 3 Melko vähän
- 4 Erittäin vähän
- 5 Ei osaa sanoa

- Laaja tulva
- Tulipalo
- Tuhoa aiheuttava myrsky
- Kauppojen jakeluhäiriöstä johtuva elintarvikepula
- Vähintään kolme vuorokautta kestävä sähkökatko
- Vähintään kolme vuorokautta kestävä vedenjakeluhäiriö
- Vähintään kolme vuorokautta kestävä katkos puhelin- ja internetverkoissa

K3 Kuinka todennäköisenä pidätte, että Suomessa sattuu elinaikananne jokin seuraavista tapahtumista?

VAIHTOEHDOT

- 1 Hyvin todennäköistä
- 2 Melko todennäköistä
- 3 Ei kovin todennäköistä
- 4 Ei lainkaan todennäköistä
- 5 Ei osaa sanoa

- Ydinvoimalaonnettomuus Suomessa tai Suomen lähialueella
- Terroriteko, esimerkiksi räjäyttäminen
- Isojen väkijoukkojen väkivaltaista liikehdintää tai mellakointia
- Laajasti levinnyt vakava tarttuva tauti eli pandemia
- Laaja, yhteiskuntaa haittaava metsä- tai kaupunkipalo
- Öljykatastrofi Itämerellä
- Yhteiskunnan toimintaa merkittävästi haittaava kyberhyökkäys

K4 Jos jokin edellä mainituista asioista tapahtuisi, kuinka suuri luottamus teillä olisi siihen, että suomalainen yhteiskunta toipuisi ennalleen tapahtuneesta huolimatta

VAIHTOEHDOT

- 1 Erittäin suuri luottamus
 - 2 Melko suuri luottamus
 - 3 Melko vähäinen luottamus
 - 4 Erittäin vähäinen luottamus
 - 5 Ei osaa sanoa
- Ydinvoimalaonnettomuus Suomessa tai Suomen lähialueella
 - Terroriteko, esimerkiksi räjäyttäminen
 - Isojen väkijoukkojen väkivaltaista liikehdintää tai mellakointia
 - Laajasti levinnyt vakava tarttuva tauti eli pandemia
 - Laaja, yhteiskuntaa haittaava metsä- tai kaupunkipalo
 - Öljykatastrofi Itämerellä
 - Yhteiskunnan toimintaa merkittävästi haittaava kyberhyökkäys

K5 Oletteko itse varautunut tai onko kotitaloudessanne varauduttu seuraaviin tapahtumiin? Sanokaa KYLLÄ kaikkien niiden kohdalla, joihin on varauduttu.

LUETTELE 1-7

- 1 Laaja tulva
- 2 Tulipalo
- 3 Tuhoa aiheuttava myrsky
- 4 Kauppojen jakeluhäiriöstä johtuva elintarvikepula
- 5 Vähintään kolme vuorokautta kestävä sähkökatko
- 6 Vähintään kolme vuorokautta kestävä vedenjakeluhäiriö
- 7 Vähintään kolme vuorokautta kestävä katkos puhelin- ja internetverkoissa
- 8 Ei mikään edellä mainituista
- 9 Ei osaa sanoa

K6 Oletteko itse kokenut jonkin näistä tapahtumista?

LUETTELE 1-7

- 1 Laajan tulvan
- 2 Tulipalon
- 3 Tuhoa aiheuttaneen myrskyn
- 4 Kauppojen jakeluhäiriöstä johtuneen elintarvikepuolan
- 5 Vähintään kolme vuorokautta kestäneen sähkökatkon
- 6 Vähintään kolme vuorokautta kestäneen vedenjakeluhäiriön
- 7 Vähintään kolme vuorokautta kestäneen katkoksen puhelin- ja internet-verkoissa
- 8 Ei mitään edellä mainituista
- 9 Ei osaa sanoa

K7 Oletteko viimeisen kahden vuoden aikana osallistunut johonkin seuraavista turvallisuuskoulutuksista? Sanokaa KYLLÄ kaikkien niiden kohdalla, joihin olette osallistunut.

LUETTELE 1-4

- 1 Alkusammutuskoulutukseen
- 2 Ensiapukoulutukseen
- 3 Varautumiskurssille, jossa käsiteltiin esim. sähköjen katkeamista, kyläturvallisuutta, kyberturvallisuutta tai maatilojen varautumista
- 4 Johonkin muuhun turvallisuuskoulutukseen, mihin? _____
- 5 Ei mihinkään edellä mainituista
- 6 Ei osaa sanoa

JOS EI OLE OSALLISTUNUT (K7=5)

K8 Voitteko kertoa, miksi ette ole osallistunut. Sanokaa taas KYLLÄ kaikkien niiden syiden kohdalla, jotka ovat teille merkittäviä.

LUETTELE 1-9

- 1 Ajanpuute
- 2 Rahan puute tai liian kallista
- 3 Ette pidä sitä tärkeänä asiana
- 4 Ette ole koskaan tullut ajatelleeksi
- 5 Koulutuksista on vaikea saada tietoa
- 6 Olette jo saanut koulutusta tarpeeksi
- 7 Ette pysty terveyssyistä osallistumaan koulutuksiin
- 8 Aihepiiri ei kiinnosta teitä
- 9 Muu syy, mikä? _____
- 10 Ei mikään edellisistä
- 11 Ei osaa sanoa

K9 Kuvitellaan, että kauppojen jakeluketjut lakkaisivat toimimasta ja tiedettäisiin, että kauppoihin ei seuraavan kolmen vuorokauden aikana tulisi uusia elintarvikkeita. Lähtisittekö siinä tilanteessa ostamaan itsellenne elintarvikkeita varastoon?

- 1 Kyllä
- 2 Ei
- 3 Ei osaa sanoa

K10 Entä jos yhteiskunnan toiminnot häiriintyisivät vakavasti vaikkapa pitkän sähkökatkon seurauksena, oletteko suunnitellut, mitä tekisitte siinä tilanteessa?

- 1 Kyllä
- 2 Ei
- 3 Ei osaa sanoa

JOS EI (10=2)

K11 Miksi ette ole suunnitellut?

AVOIN, ESIKOODIT

EI LUETELLA

- 1 Ajanpuute
- 2 Liian kallista
- 3 Ette pidä sitä tärkeänä asiana
- 4 Ette ole koskaan tullut ajatelleeksi
- 5 Ette tiedä mitä teidän pitäisi tehdä
- 6 Ette usko varautumisesta olevan apua
- 8 Aihepiiri ei kiinnosta teitä
- 9 Muu syy, mikä? _____
- 10 Ei mikään edellisistä
- 11 Ei osaa sanoa

K13 Olisitteko silloin valmis osallistumaan vapaaehtoistehtäviin, jos Teitä pyydetäisiin apuun?

- 1 Kyllä
- 2 Ei
- 3 Ei osaa sanoa

JOS EI OLISI (K12=2)

K14 Voitteko sanoa, miksi ette olisi?

AVOIN, ESIKOODIT

EI LUETELLA

- 1 Täytyy/haluaa huolehtia omasta perheestä
- 2 Täytyy/haluaa huolehtia itsestään
- 3 Ei riittävää osaamista
- 4 Kokee olevansa liian vanha tai sairas/heikkokuntoinen
- 5 Auttaminen on viranomaisten tehtävä
- 6 Muu syy, mikä? _____
- 7 Ei osaa sanoa

K15 Jos viranomaiset kehottaisivat Teitä poistumaan tilapäisesti asuinalueeltanne turvallisuutenne vuoksi, tarvitsitteko poistumiseen apua viranomaisilta.

- 1 Kyllä
- 2 Ei
- 3 Ei osaa sanoa

K16 Kenen seuraavien apuun turvautuisitte ensisijaisesti yli kolme vuorokautta kestävässä sähkökatkossa? Sanokaa KYLLÄ kaikkien niiden kohdalla, joiden apuun turvautuisitte.

LUETTELE 1-6

- 1 Perheen
- 2 Naapureiden
- 3 Ystävien
- 4 Järjestöjen kuten Punaisen Ristin
- 5 Poliisin ja pelastuspalveluiden
- 6 Jonkin muun, minkä? _____
- 7 Ei kenenkään
- 8 Ei osaa sanoa

K17 Entä olisitteko itse valmis auttamaan näitä tahoja kolmen vuorokauden mittaisen sähkökatkoksen aikana?

LUETTELE 1-6

- 1 Perhettänne
- 2 Naapureitanne
- 3 Ystäviänne
- 4 Järjestöjä kuten Punaista Ristiä
- 5 Poliisia ja pelastuspalveluita
- 6 Jotain muuta, mitä? _____
- 7 Ei mitään
- 8 Ei osaa sanoa

K18 Luettelen seuraavaksi eräitä varautumisen liittyviä väittämiä. Kertokaa, kuinka samaa tai eri mieltä olette kunkin kanssa.

VAIHTOEHDOT

- 1 Täysin samaa mieltä
 - 2 Jokseenkin samaa mieltä
 - 3 Jokseenkin eri mieltä
 - 4 Täysin eri mieltä
 - 5 Ei osaa sanoa
- Olen tietoinen tavoista, joilla parantaa kotitalouteni selviytymistä häiriötilanteissa
 - Ylimääräisen ruoan hankkiminen kotiin mahdollisen sähkökatkon varalta on liioittelua.
 - Luonnon ääri-ilmiöt, kuten voimakkaat myrskyt yleistyvät Suomessa ilmaston muutoksen seurauksena.
 - Jos lähikaupoista ei saa ruokaa viikon kestävän jakeluhäiriön vuoksi, kunta pystyy järjestämään asukkailleen ruoanjakelun.
 - Voisin osallistua varautumisasioita käsittelevälle kurssille
 - Valtion harjoittama varmuusvarastointi, kuten viljan ja polttoaineen varastointi on tarpeellista toimintaa.
 - Luotan viranomaisten kykyyn hallita tilanne, jos koko Suomesta katkeaa sähköt.

Lopuksi muutama taustakysymys aineiston tilastollista analyysiä varten

T4 Sijaitseeko asuinpaikkanne...?

- 1 Kantakaupungissa tai keskustassa
- 2 Lähiössä
- 3 Haja-asutusalueella tai Maaseudulla

T5 Mihin elämänvaiheeseen kuulutte?

- 1 Asutte kotona vanhempien luona
- 2 Asutte yksin
- 3 Asutte kaksin puolison kanssa
- 4 Asutte puolison ja lasten kanssa
- 5 Olette yksinhuoltaja
- 6 Muu
- 7 Ei halua sanoa

T6 Mikä on koulutuksenne?

- 1 Peruskoulun ala-aste, kansakoulu
- 2 Peruskoulun yläaste, keskikoulu
- 3 Ammatillinen perustutkinto, ammattikoulu
- 4 Ylioppilas
- 5 Opistoasteen ammatillinen tutkinto
- 6 Ylempi opistoasteen tutkinto, ammattikorkeakoulututkinto, alempi yliopiston tai korkeakoulu akateeminen tutkinto
- 7 Yliopiston ja korkeakoulun ylempi akateeminen tutkinto tai enemmän
- 8 Ei osaa sanoa

T7 Mihin seuraavista ammattiryhmistä Te itse kuulutte?

- 1 Työntekijä
- 2 Alempi toimihenkilö
- 3 Ylempi toimihenkilö
- 4 Johtavassa asemassa toisen palveluksessa
- 5 Yrittäjä/ ammatin harjoittaja
- 6 Maanviljelijä
- 7 Koululainen, opiskelija
- 8 Kotiäiti tai koti-isä
- 9 Eläkeläinen
- 10 Muu

T8 Miten kuvaisitte omaa ja perheenne taloudellista tilannetta ja käytettävissäne olevaa rahamäärää tällä hetkellä?

- 1 Tulette erinomaisesti toimeen
- 2 Tulette melko mukavasti toimeen
- 3 Pärjätte, kun teette ostokset harkiten
- 4 Joudutte ajoittain tinkimään ostoksista
- 5 Joudutte tinkimään lähes kaikesta
- 6 Ei osaa sanoa

T9 Asutteko...?

- 1 Omakoti- tai paritalossa
- 2 Kerrostalossa
- 3 Rivitalossa
- 4 Muualla
- 5 Ei osaa/halua sanoa

T10 Mikä on asuinpaikkanne postinumero

Tässä olivat kaikki kysymyksemme. Olen NN ja soitan TNS Gallupin puhelinhaastattelukeskuksesta. Kiitos, että osallistuitte tutkimukseemme. Hyvää illan jatkoa.

Minkälainen on kotitalouksien riskikäsitys eri uhkista? Miten kotitalouksissa on varauduttu arjen pysäyttäviin häiriöihin, kuten vesi- ja sähkökatkoihin? Entä mikä on kodeissa naapuriavun ja luottamuksen tila?

Yhteiskunnan kriisinkestävyyden perusyksikkö on kotitalous. Kotitalouksien varautuminen, vaste ja kyky toipua häiriötilanteista ovat keskeisiä tekijöitä, jotka määrittelevät koko yhteiskunnan selviytymistä. Kotitalouksien varautuminen ja kriisinkestävyys muodostuvat niin materiaalisista kuin sosiaalisista tekijöistä. Tämä puhelinhaastattelututkimus osaltaan täydentää kuvaa kotitalouksien ominaisuuksista ja valmiuksista kohdata häiriötilanteita.

Tutkimus on toteutettu Kotitalouksien omatoimisen varautumisen toimikunnan (KOVA) ja Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön (SPEK) yhteistyönä. Tutkimuksen ovat rahoittaneet Huoltovarmuuskeskus ja Raha-automaattiyhdistys.

SPEK Tutkii -sarja on Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ry:n julkaisusarja, jossa julkaistaan turvallisuuteen liittyviä tutkimuksia ja selvityksiä.

